

HORNÍ POČAPLY: PRVNÍ SOUBOR KERAMIKY RANÉ FÁZE LENGYELSKÉ KULTURY Z ČECH

Marie Zápotocká – Monika Pecinová – Michaela Vašínová

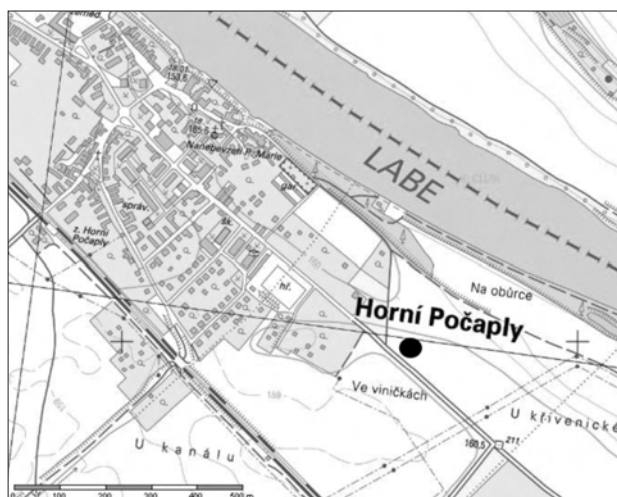
1. ÚVOD

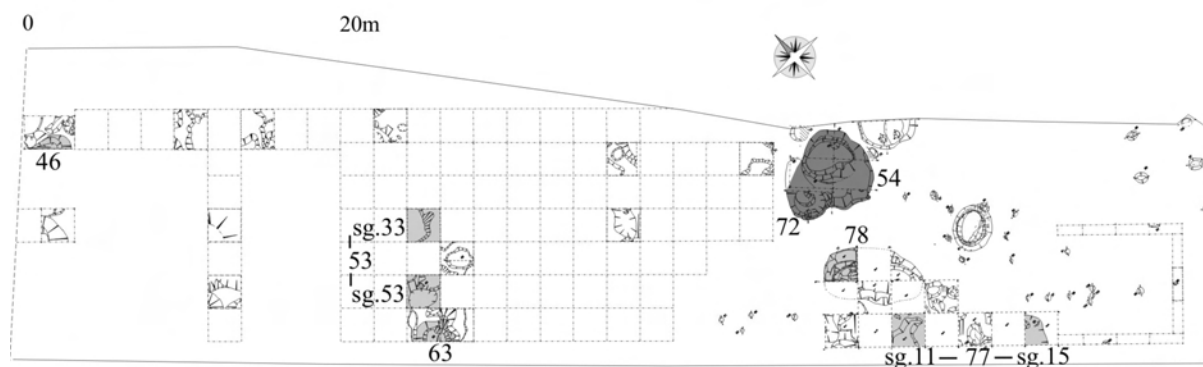
Na přelomu 6. a 5. tisíciletí se centrální oblast západní větve kultury s lineární keramikou (Pavlu ed. – Zápotocká 2007, 103; 2013, 111) transformuje do dvou teritoriálně i obsahově svébytných entit: východně od řeky Moravy do kultury lengyelské (LgK), západně odtud do kultury s vypíchanou keramikou (StK). Na západě dochází k rychlému přechodu z rytého do vypíchaného stylu hned na počátku 5. tisíciletí (Zápotocká 2009, 303; Link 2014, 189). Na východě vývoj vlastní lengyelské kultury je poněkud povlovnější, raná fáze se datuje až do průběhu 48. století (Stadler – Ruttkay 2007, 130); ve druhé polovině 5. tisíciletí se však její pozdní skupiny šíří na sever a západ, kde postupně zaujímají teritorium pozdních skupin s vypíchanou výzdobou (Čížmář – Pavúk – Procházková – Šmíd 2004, 211). Chronologické vztahy mezi oběma okruhy, jejich stupni a fázemi, je možné sledovat pomocí radiokarbonových dat, ta však pro starší nálezy buď chybí, nebo jich je málo. Spolehlivější jsou v tomto směru jen větší datové soubory; stále však platí, že trvání jednotlivých fází lze stanovit jen s určitou pravděpodobností, přičemž rozdíl v datech může dosahovat až sto let (Doneus 2001; Stadler – Ruttkay 2007; Diaconescu 2014). Při synchronizaci sousedních i vzdálenějších oblastí obou kultur proto stále ještě významné slovo připadá srovnávací chronologii, založené – v ideálním případě – na přímých importech (v daném kulturním kontextu jde vesměs o keramické nádoby), častěji na nesporných analogiích a na sledování společných změn stylu, motivů a techniky keramické produkce. V našem případě působí tyto změny a vlivy vcelku jednosměrně, tedy ze strany LgK na StK, což se odrazilo i v rozdělení kultury s vypíchanou keramikou do dvou stupňů – staršího a mladšího.

K nejspolehlivějším synchronizačním prvkům patří, jak už řečeno, keramické importy. V prostředí StK je nejstarším takovým případem známý nález bohatě vybaveného kostrového hrobu z Prahy-Dejvic z r. 1932. Pohár zdobený červenou malbou, v Čechách do té doby neznámého typu, uložený zde spolu se souborem vypíchané keramiky fáze StK III do hrobu asi desetiletého chlapce, hodnotila už L. Horáková-Jansová (1938, Anm. 82) ve své předběžné zprávě předvídavě jako „Zeugnis vom gegenseitigen Durchdringen beider Kulturen, das eine der wichtigsten Anregungen für die Entwicklung der Stichbandkeramik darstellte“. Zveřejnění se dočkal až po 35 letech a malovaná nádoba byla tehdy klasifikována jako import

Obr. 1. Horní Počaply. Plán obce s vyznačenou polohou výzkumu v r. 2010 a poloha obce na mapě České republiky

Obr. 2. Horní Počaple. Celkový plán jihovýchodní poloviny výzkumu z roku 2010

z prostředí lužianské skupiny (Zápotocká 1967), což později potvrdil i rozbor keramické hlíny (Bareš – Lička 1976). Lužianská skupina, rozpoznaná na jihozápadním Slovensku na počátku 60. let B. Novotným (1962), je dnes kladena před samý počátek vlastní lengyelské kultury na Slovensku a jako tzv. protolengyel (Pavúk 1981) synchronizována – právě prostřednictvím hrobu z Prahy-Dejvic – s koncem staršího stupně StK v Čechách, přesněji s koncem fáze StK III.

Nález z Horních Počapel, jemuž je věnováno toto sdělení, je objevem podobného významu. Soubor tří malovaných nádob uložený v jámě s mladší vypíchanou keramikou, objevený v r. 2010 při záchranném výzkumu tamního polykulturního sídliště, představuje – stejně jako dejvický pohár – zboží v českém prostředí cizí, dle rozboru s max. pravděpodobností importované. I tomto případě jde o nádoby formou i výzdobou ukazující překvapivě ne na nejbližší lengyelské teritorium, tedy na Moravu, ale na prostředí raného horizontu LgK, identifikovaného zatím nejbliže v Rakousku, na jihozápadním Slovensku (Pavúk 2007) a v jihozápadní Panonii (Zalai-Gaál 2007). Jedná se o nálezový horizont, označovaný jako horizont Friebritz-Svodín-Zengővárkony, jenž předchází nejstarší stupeň moravsko-rakouské (MOG 1a1) a je klasifikován jako fáze 1A slovenské, či Ia1 transdanubské lengyelské keramiky, a v Dolním Rakousku (Stadler – Ruttkay 2007) jako formativní fáze lengyelské kultury MOG (1a0).

2. VÝZKUM V HORNÍCH POČAPLECH

2.1. Nálezová situace

Okolnosti záchranného výzkumu, vedeného v r. 2010 pražským Archeologickým ústavem AV ČR, jsme, stejně jako nástin přírodních podmínek a archeologické minulosti lokality, představili již v práci o zdejších nálezech z pozdní doby bronzové (Pecinová 2010; Pecinová – Malyková 2011). Výzkum, vyvolaný stavbou sportovního areálu, probíhal na ploše budoucího parkoviště a správních budov na ppč. 780 (161 m n. m.), na V okraji obce, mezi silnicí z Horních Počapel do Křivenic a jen 200 m vzdáleným levým břehem Labe (obr. 1). Odkrytá plocha měla tvar úzkého pásu 170 × 14–20 m SZ–JV směru (obr. 2). Většinu její rozlohy zabíral souvislý pás kulturních a záplavových vrstev podél břehu Labe, v nichž se nedaly rozpoznat jednotlivé objekty, maximálně jejich dna rýsující se v podloží, tvořeném zde převážně okrově hnědým zahliněným pískem (viz Pecinová 2010, plán č. II). Prozkoumána byla ca třetina ze 172 vyznačených čtverců a další dobře zachované objekty v JV části odkryté plochy. Celkem zde zachyceny sídlištní aktivity z neolitu (LnK, StK, LgK), pozdní doby bronzové, starší doby železné (?) a dva hroby se šňůrovou keramikou.¹

2.2. Objekty

Neolitická keramika pochází z kulturních a záplavových vrstev mechanicky kopaných ve vyměřených čtvercích-segmentech (sg.)² č. 33, 46, 53, 63, 64 a 77 a 78 (viz popis objektů 46, 53, 63, 77 a 78); pouze dvě cele dochované jámy č. 54 a 72, ležící mimo tento prostor, jsme vybírali klasickým způsobem. Záplavové

¹ Otázka povodňových horizontů v Horních Počaplech a charakteru jednotlivých sedimentů a vrstev bude řešena na jiném místě. Je velmi pravděpodobné, že i rozsáhlá kulturní vrstva na sledované lokalitě souvisí s periodami záplav, které zde nejsou výjimečným jevem v podstatě až do současnosti.

vrstvy, tj. písčité vrstvy s množstvím říčních valounků, se koncentrovaly především v SZ části zkoumané plochy, kde bylo zjištěno např. rozrušení hrobu kultury se šňůrovou keramikou (Pecinová 2010, 3–4). Nálezové okolnosti neolitické keramiky v rámci výše uvedených čtverců-segmentů, nelze s ohledem na charakter (kulturní) vrstvy a stav jednotlivých keramických fragmentů jednoznačně klást do souvislosti s povodňovým horizontem. V případě objektu č. 54 a 72 nemáme žádný doklad porušení nálezové situace povodní s následnou redepozicí nálezů, přesto považujeme za důležité zde tuto eventualitu uvést.

Popis objektů zaznamenává polohu, tvar, výplň³ a soupis nálezů v pořadí: K – keramika (LnK, StK, LgK – počet jednotek a zlomků, mladší intruze), ŠI – štípaná industrie, BI – broušená industrie, MA – mazanice, KO – kosti, U – uhlíky (prezence a počet). Čísla sáčků (sg., hl., váha), podrobný kódovaný popis keramiky a čísla kreslené keramiky (K) jsou přiloženy k nálezové zprávě v archivu AÚ AV ČR, Praha, v. v. i., č. j. TX 2011-3297, tab. 4 (Pecinová 2010).

Objekt 46

Výzkum: Zkoumán v rámci kulturní vrstvy v sg. 96, v SZ části v neolitu osídlené plochy. – **Popis:** Ve spodní části čtverce se rýsovalo dno většího objektu, patrně soujámí o rozm. 244 × 83 cm, max. hl. 69 cm. – **Výplň:** převážně hnědé/šedé písčité hlíny (obr. 3). – **Nálezy:** StK 5 jed. (10 zl.), ŠI 8, MA, KO (obr. 4:1–3). – **Datování:** Mladší fáze StK IV.

ve středních dvou shodně po 15 %, nejbohatší byl sg. 6 se 60 % nálezů. Téměř 50 % nálezů pochází z první vrstvy, 30 % z druhé a po 20 % z posledních dvou. 11 zlomků ze tří malovaných nádob vyzvednuto ze středního sg. 4 v hl. 0–40 cm. – **Výplň:** silně zvrstvená: 5 – šedohnědá jílovitá hlína; 8 – tmavě šedá písčité hlína,

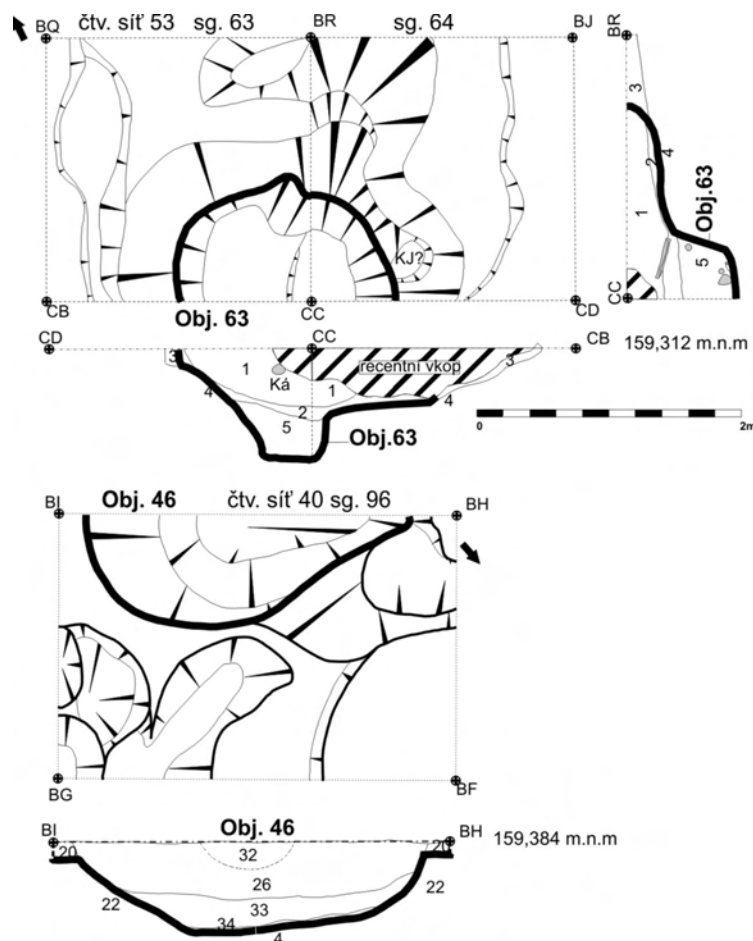
Ve střední části plochy zkoumáno souvrství v pěti čtvercích: sg. 33, 44, 53, 63 a 64. Sg. 44 a 64 bez neolitické keramiky, v sg. 53 převažovala StK, v sg. 63 LnK. Materiál ze sg. 33, 53 a S části 63 označen jako obj. 53, v sg. 63 a 64 zachyceno dno větší jámy obj. 63.

Objekt 53

Popis: Kulturní vrstva – v sg. 53 okrouhlé dno o rozm. 170 × 110 cm, které patrně zasahovalo i do recentně porušeného sg. 63. – **Výplň:** okrově hnědá písčité hlína. – **Nálezy:** LnK 2 (2), StK 19 (28), obr. 4:1–7, mladší pravěk 4 (4). – **Datování:** LnK III?–StK IV. – **Komentář:** Nejspíše jáma StK s intrusí LnK III a mladšího pravěku.

Objekt 54

Výzkum: V JV třetině kulturní vrstva ustoupila a na povrchu se vyrýsovalo několik objektů, z nichž dva z období StK: velký objekt 54 (do něhož byla zahloubena jáma z pozdní doby bronzové č. 55) a na JZ straně se ho dotýkala jáma 72. Nelze vyloučit, že jde jen o jednu z prohlubní obj. 54. Vypíchaná keramika z obj. 55, označená v sáčcích č. 54/55, pochází bezpochyby z obj. 54. – **Popis:** Jáma široce oválného půdorysu 470 × 410 cm, max. hl. 50 cm, dno ploché, slabě zvlněné. Profily rozdělena do šesti segmentů: v obou severních 1 a 2, nejvíce porušených obj. 55, nalezeno jen po jednom střepu StK,

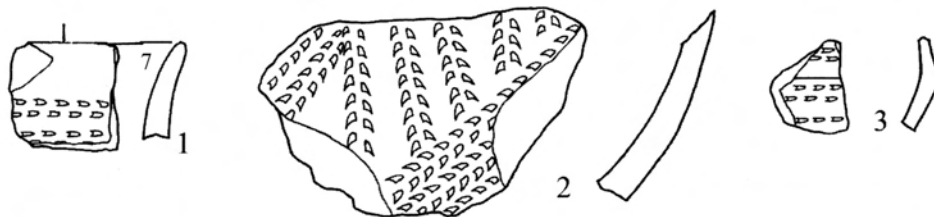

Obr. 3. Horní Počaply. Objekt 46: půdorys a profil segmentu 96. Objekt 63: půdorys a profil segmentu 63 a 64

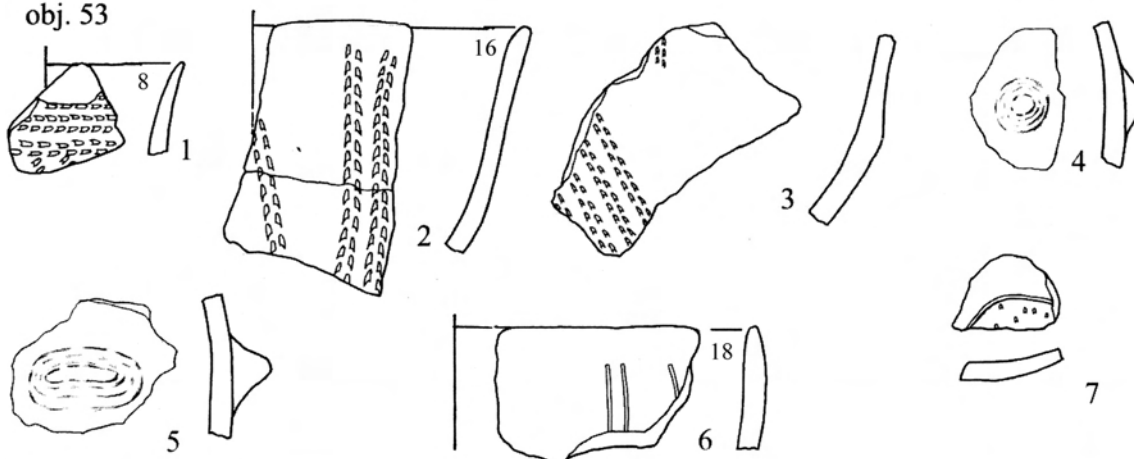
2 Jednotlivé objekty i čtvercové sítě byly označeny v rámci jedné číselné řady. Tak například obj. č. 77 zmiňovaný níže je označen čtvercové sítě, v jejichž některých čtvercích byly nalezeny fragmenty vypíchané keramiky. V rámci popisu jednotlivých objektů je nicméně uvedeno, zda se jedná o regulérní objekt či kulturní (?) vrstvu.

3 Podrobný popis vrstev uvádíme jen v případě obj. č. 54 (v ostatních případech viz Pecinová 2010).

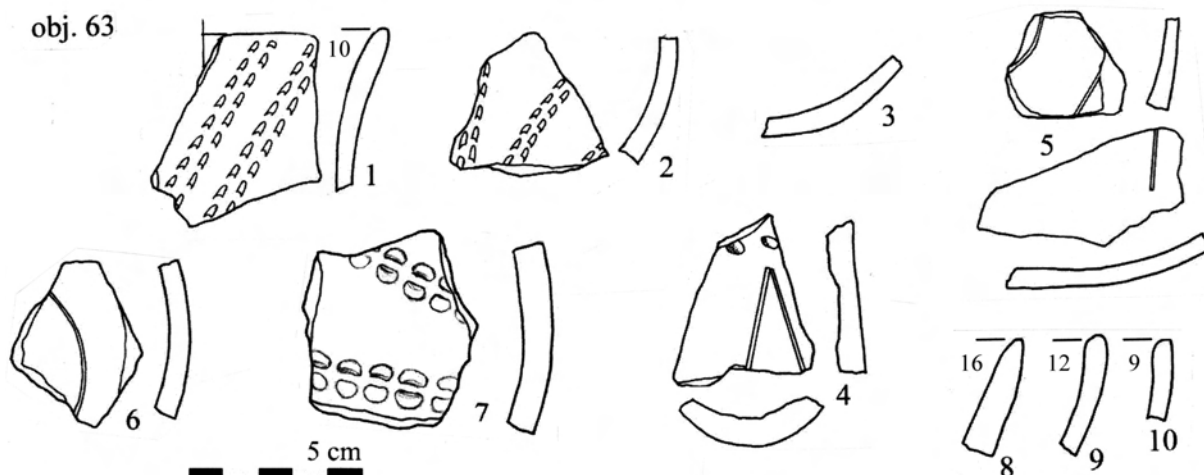
obj. 46

obj. 53

obj. 63

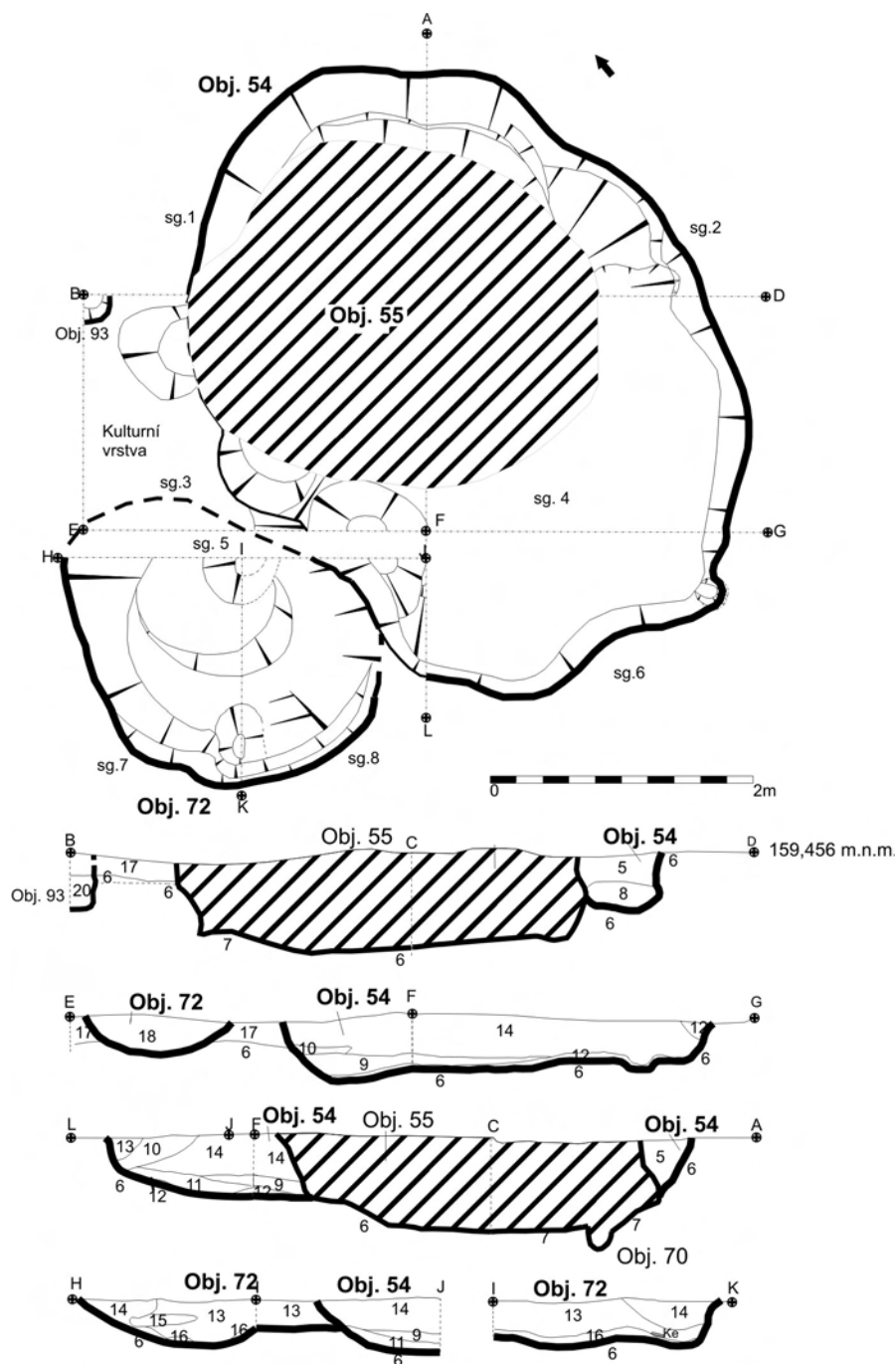
Obr. 4. Horní Počaply. Objekt 46: StK 1–3; obj. 53: StK 1–5, LnK 6–7; obj. 63: StK 1–3, LnK 4–10
(kresby keramiky M. Vašínová)

drobky mazanice, uhlíky; 9 – tmavě hnědošedá jílovito-písčité hlína, drobky mazanice, uhlíky; 10 – středně hnědá písčito-jílovitá hlína; 11 – středně hnědá písčito-jílovitá hlína; 12 – hnědookrová jílovito-písčité hlína; 13 – středně hnědošedá jílovito-písčité hlína, drobky uhlíků; 14 – středně hnědá písčito-jílovitá hlína; 6 – hnědookrová jílovito-písčité hlína (podloží); 7 – světle hnědý písek – podloží (obr. 5). – **Nálezy:** StK 134 (223) + 25 (32) z obj. 55, LgK 3 (11), provrtaný keramický závěsek, další obroušený nedovrtaný, 7 kusů kostěných artefaktů-korálů? (obr. 6–11), ŠI 13, KA 1 (odštěpek amfibol. břidlice), MA, U, KO; mladší pravěk v sáčcích s StK 43(47). Skutečnost, že jde o materiál z jednoho objektu (54 a 55) dokazují nádoby a střepy spleené v jeden celek: téměř

celá mísa K74 (obr. 6:9) je spleená z 10 zl. z obj. 54 (K46, K52, K54, K74 nalezených v sg. 3, 6, 8 a řezu sg. 5 ve vrstvách 1, 2, 4) a ze 4 zl. z obj. 55 (K12, sg. 1, vrstva 2–4). Podobně se nacházejí i střepy patřící k jedné nádobě v různých vrstvách a hloubkách téhož objektu. – **Datování:** Mladší stupeň StK, fáze IVa.

Objekt 55

Popis: Okrouhlý objekt o prům. 320 cm a hl. 75 cm, cele zahloubený do jámy č. 54. – **Nález:** Kromě nálezů z pozdní doby bronzové i 25 (32) jednotek StK (obr. 10:1–12). – **Datování:** Pozdní d. bronzová. Intruze StK IV se do objektu dostala při zaplňování hlínou z jámy 54 a je klasifikována v rámci obj. 54.

Obr. 5. Horní Počaply.
Objekty 54, 55 a 72.
Půdorys a profily

Objekt 63

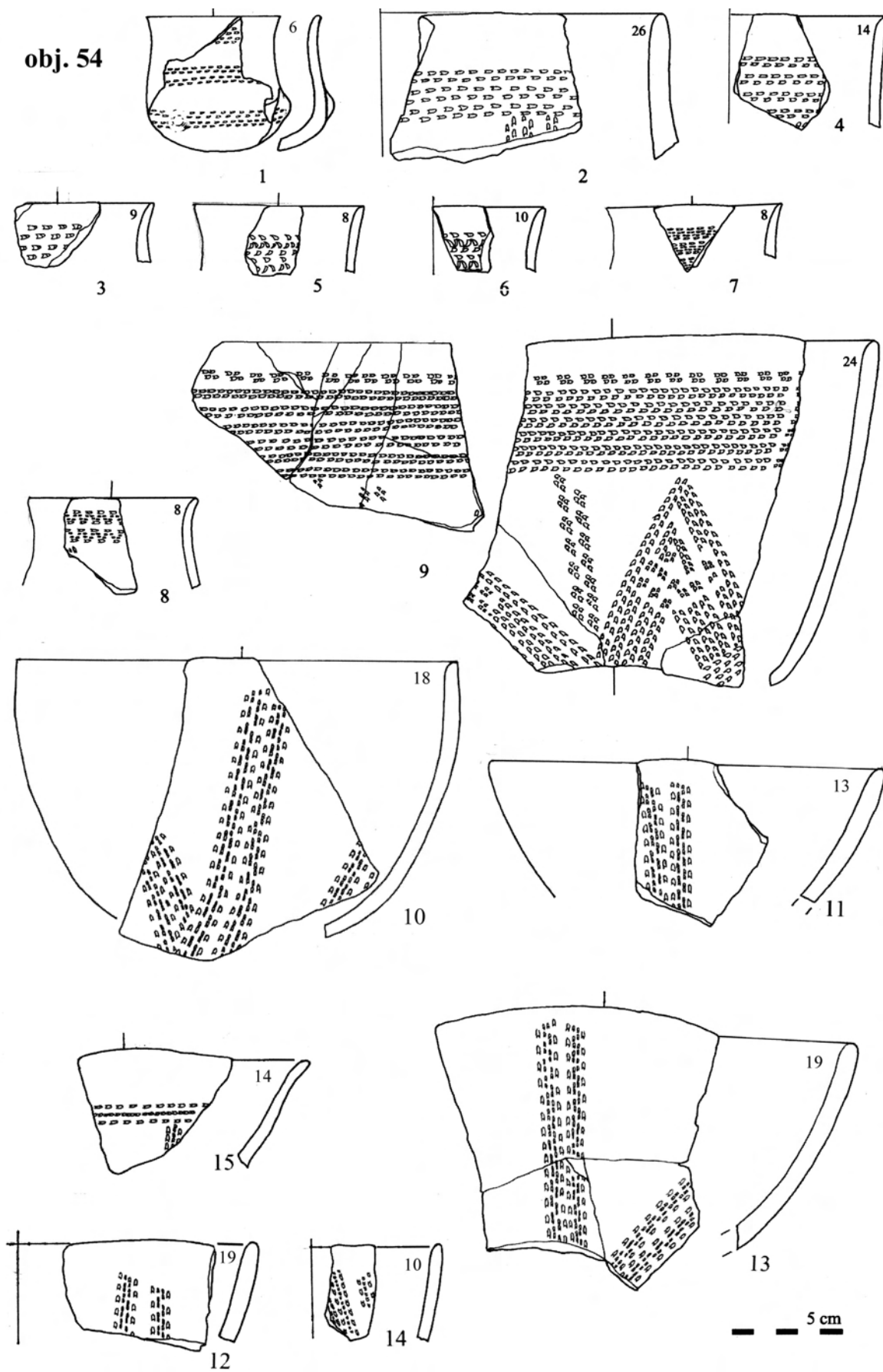
Výzkum: Objekt zkoumán v rámci kulturní vrstvy (čtvercová síť 53 sg. 63 a 64), porušeno recentním výkopem pro teplovod. – **Popis:** Část větší jámy 280 × 130 cm, s výraznou prohlubní (87 cm) u jižního okraje. – **Výplň:** hnědošedé prachovo-jílovité hlíny a písčité hlíny (obr. 3). – **Nálezy:** V sg. 63 LnK 9 (10), StK 3 (4) (obr. 4:1–10), mladší pravěk I(1); MA, KO, sg. 64 bez nálezů. – **Datování:** LnK III?–StK IV. – **Komentář:** Původně jáma s LnK, později buď porušena objektem s StK nebo se do ní tato keramika dostala při záplavách.

Objekt 72

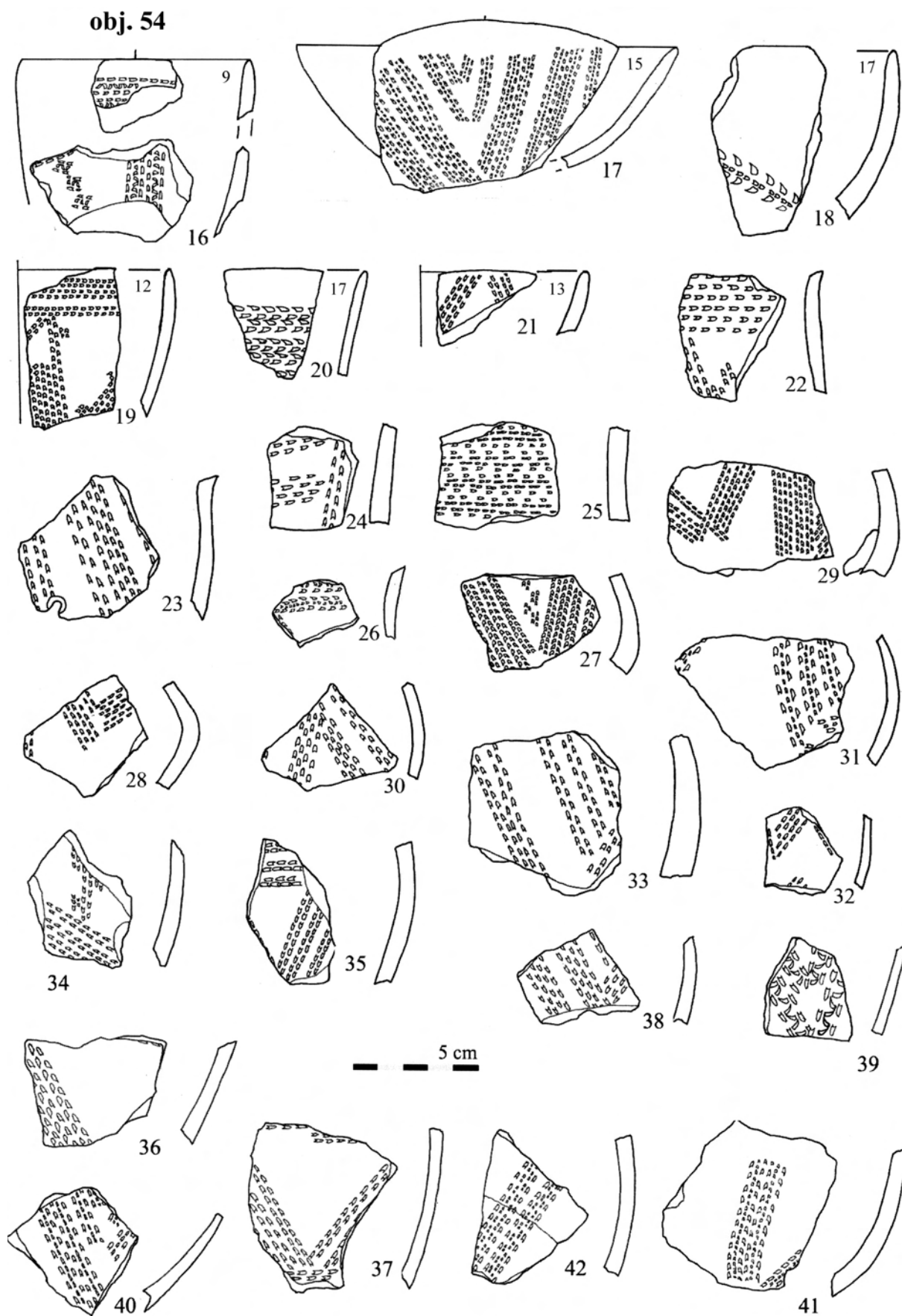
Výzkum: Nachází se na Z straně jámy 54, vzájemný poměr není jednoznačný. Severní část nerozpoznána. – **Popis:**

pis: Jáma oválného půdorysu, orient. S–J, š. 220 cm, max. hl. 36 cm. – **Výplň:** hnědošedé jílovito-písčité hlíny (obr. 5). – **Nálezy:** LnK 1 (1), StK 20 (47) (obr. 11:1–10), KA, MA, KO. – **Datování:** LnK?–StK IVa.

Do JV okraje odkryvu opět zasahovala kulturní/povodňová vrstva. Vyznačili jsme zde čtvercovou síť 77–78 se sg. 1–15; v sg. 1–6 prozkoumána pozdně bronzová jáma obj 78. Segmenty 11 a 15 obsahovaly také vypíchanou keramiku. V sg. 11 v hl. 40–50 cm jediná část hruškovité nádoby mezi 24 střepy z mladšího pravěku, v sg. 15 celkem 13 jednotek StK a jen 2 z mladšího pravěku. Mezi nimi jsou 2 sg. nezkoumané a 1 bez neolitických nálezů. Materiál ze sg. 15 označujeme jako obj. 77 a počítáme k němu i střep ze sg. 11.

Obr. 6. Horní Počaply. Objekt 54: StK 1–8 pohárovité tvary, 9–15 misky

Obr. 7. Horní Počaply. Objekt 54: StK 16–21 mísy, 22–35 profilované stěny, 36–42 stěny

Obr. 8. Horní Počaply. Objekt 54: StK 43–51 stěny, 52–59 dna, 60–66 pupky, 67–71 nezdobené okraje

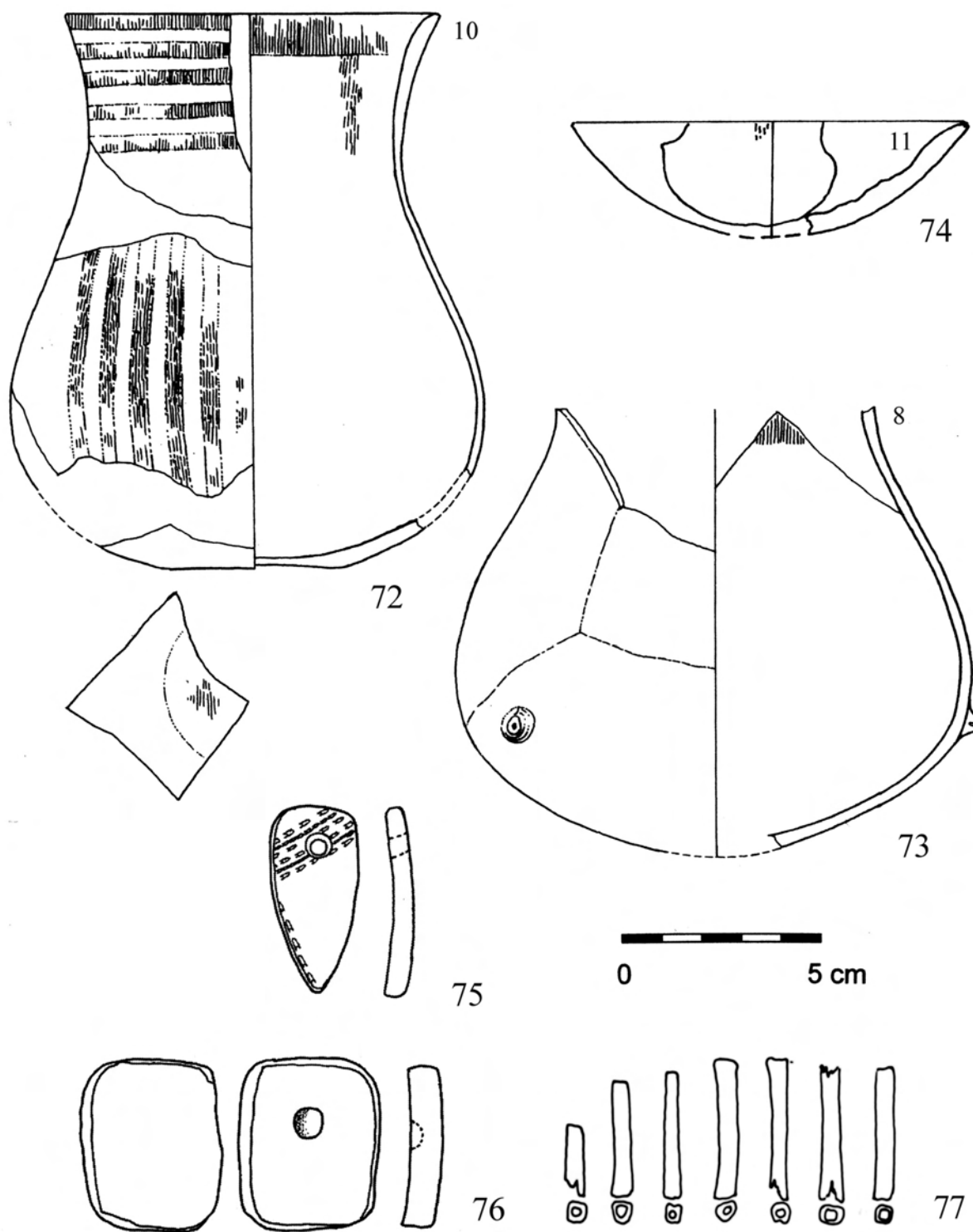
Objekt 77

Popis: Kulturní vrstva. – **Výplň:** středně hnědá prachová hlína, skvrnky okrového jílu 35 %. – **Nálezy:** StK 14 (14), (obr. 11:1–5), mladší pravěk 26 (26). – **Datování:** StK IVa.

Objekt 78

Výzkum: Jáma z pozdní doby bronzové ve čtvercích

78/1–6. V sg. 1 v hl. 10–20 cm se našly 3 zdobené zlomky StK. Jáma je vzdálená jen asi 3 m J od obj. 54. – **Popis:** Jáma oválného půdorysu 640 × 350 cm, hl. 150 cm (Pecinová – Malyková 2011, obr. 7). – **Nálezy:** StK 3 (3). (obr. 11:1–3). – **Datování:** StK IV. – **Komentář:** StK IVa? Pravděpodobně jde o intruzi z obj. 54.

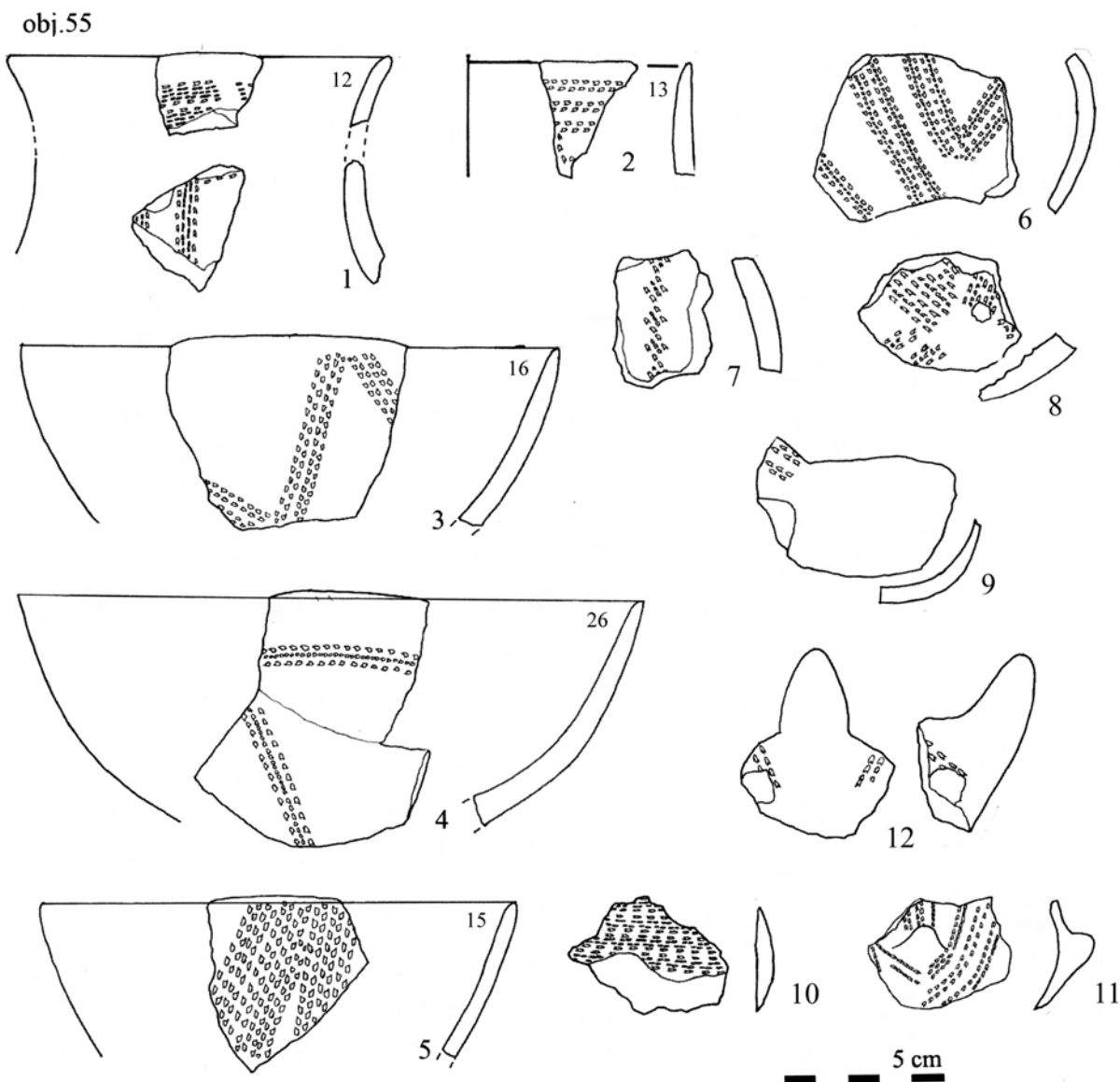

Obr. 9. Horní Počaply. Objekt 54: LgK 72–74 malovaná keramika (kresba S. Plchová), 75–76 hliněné závěsky, 77 kostěné korále

Neolit/eneolit

V rámci dvou objektů (49, 61) z doby bronzové byly zjištěny intruze atypické keramiky, kterou na základě keramického těsta řadíme do neolitu resp. eneolitu. Zatímco

objekt 61 se nachází v těsné blízkosti objektu 54 a 55, objekt 49 leží dále na severozápadě mimo zakreslenou část plochy s nálezy StK (obr. 2).

Obr. 10. Horní Počaply. Objekt 55: StK 1–5 okraje, 6–7, 10 stěny, 8–9 dna, 11–12 pupky

2.3. Nálezy

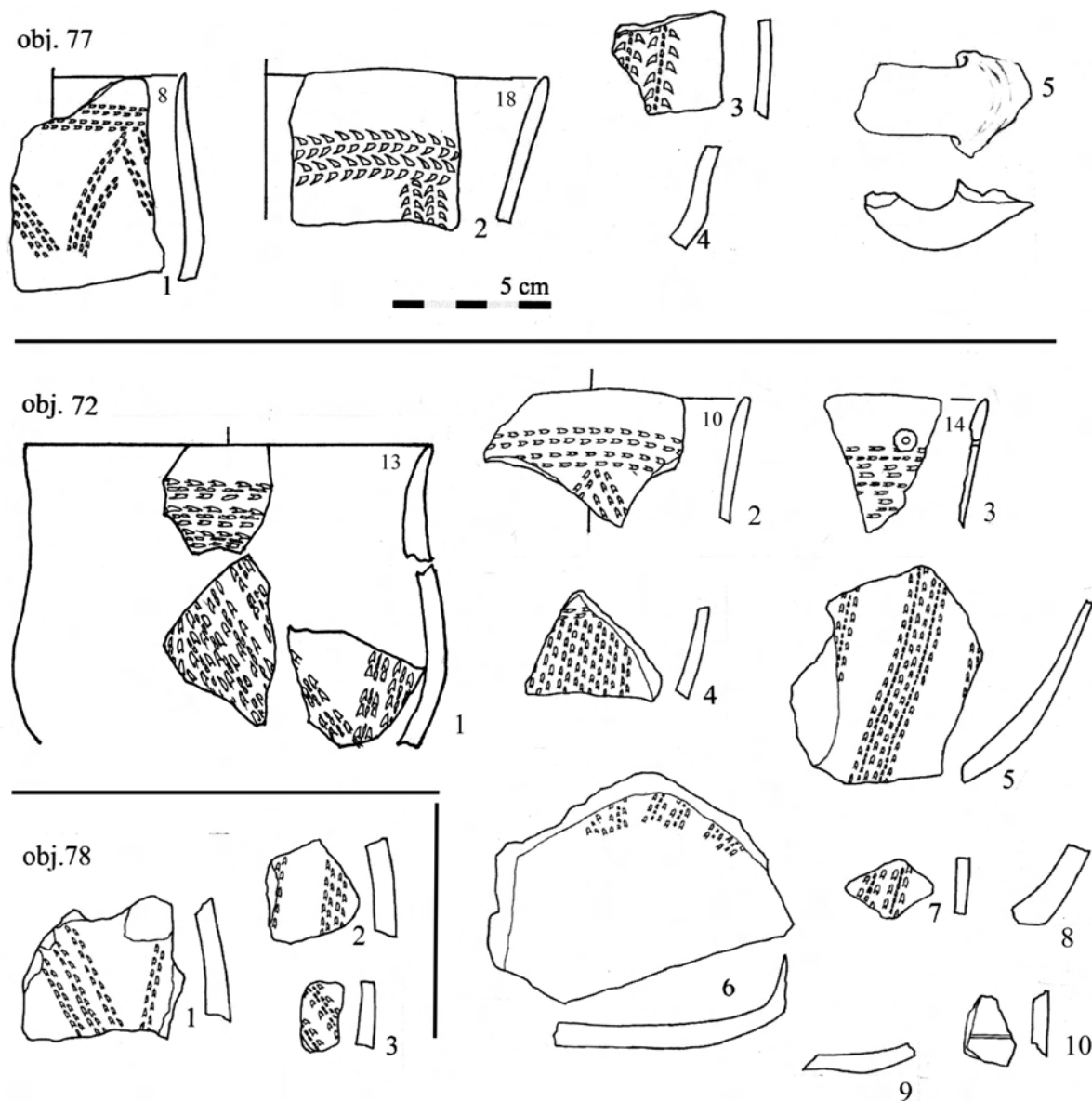
2.3.1. Keramika a její datování

Lineární keramika (LnK)

Několik zlomků LnK pochází z objektů č. 53 a 63 v SZ části odkryvu (z toho v sg. 63 a 64 odkryta část jámy) a jediný atypický z obj. 72 v části jihovýchodní. K. Sklenář (1982, 60) zmiňuje LnK na parcele 123. Jde patrně o stopy okraje sídelního areálu ležícího v sousedství. Pro nízký počet zdobených zlomků (celkem pět, 1× vyplňovaná páska, 4× tenká linka, 2× prstové štipky) jej datujeme jen rámcově, nejspíše do středního až mladšího stupně LnK.

Vypíchaná keramika (StK)

Složení souborů StK uvádíme souhrnně na *tab. 1*, materiál a tvary na *tab. 2*, výzdobu na *tab. 3*; kódovaný popis je v tabelaci přiložené k NZ v archivu ARÚ v Praze č. j. TX 2011-3297, *tab. 4*. Počtem zdobených jednotek jsou všechny objekty, s výjimkou obj. 54, k přesnějšímu datování příliš chudé (méně než 25 zdobených). V objektech zkoumaných v kulturní vrstvě se našlo max. 20 jednotek, z toho zdobených 3–14, v objektu 54 (včetně keramiky z obj. 55) celkem 134 jednotek (97 zdobených).

Obr. 11. Horní Počaply. Objekt 72: StK: 1–9, LnK 10; obj. 77: StK 1–5; obj. 78: StK 1–3

Objekty ze SZ části odkryvu. Ze tří objektů (obj. 46, 53, 63) jsme vyzvedli celkem 27 jednotek keramiky, z toho 13 zdobených. Přes tento nízký počet vedou některé znaky – jako ostře profilované mísy (obr. 4/46:3, 53:3), absence okrajového pásu na pohárku i míse (obr. 4/53:2, 63:1), svislé, vodorovné i šikmé pásy dvojpíchů jako hlavní motiv a ani jedna krokvice (obr. 4/53, 63) i nízký počet zdobené keramiky – k zařazení těchto objektů do mladšího stupně StK, nejspíše do fáze StK IVa2–IVb (Zápotocká 1970, 8; Pavlů – Zápotocká 1979, obr. 4; Pavlů ed. – Zápotocká 2013, fig. 34).

Objekty z JV části odkryvu. Keramika z obj. 72, 77, 78 vykazuje odlišnou skladbu výzdobných znaků. Celkem jsme vyzvedli 37 jednotek, z toho 25 (67,6 %) zdobených. Všech pět okrajů (= 100 %) zdobí oběžný pás, 42 % jednotek krokvice, využity jsou rozmanité techniky vpichů (trojvpich a střední dvojpich po 32 %, velký dvojpich 20 %, malý 4 %). Ostrá profilace je jen na jediném střepu (obr. 11/77:4), minimálně 2× je přítomna hruškovitá nádoba jako vúdčí tvar fáze StK III (obr. 11/77:1, 72:1). I když je počet jedinců k rozboru nízký, dané znaky řadí keramiku z těchto objektů jednoznačně do fáze IVa1 mladšího stupně StK.

Keramika z objektu 54. Soubor z této jámy je pro naše téma nejdůležitější, neboť právě ten obsahoval keramiku dvojího druhu: kromě domácí StK ještě nádoby, jež interpretujeme jako importované z území lengyelské kultury. Věnujeme mu proto podrobnější rozbor. Z 255 zlomků vyděleno celkem 159 jednotek StK, z toho 97 zdobených (61 %), 62 nezdobených (39 %).

Objekt	Lineární keramika		Vypíchaná keramika		Lengyelská keramika		Celkem	
	jednotky	zlomky	jednotky	zlomky	jednotky	zlomky	jednotky	zlomky
46			5	10			5	10
53	2	2	19	28			21	30
63	9	10	3	4			12	14
72	1	1	20	47			21	48
77			14	14			14	14
78			3	3			3	3
	12	13	64	106			76	119
54			134	223	3	11	137	234
55			25	32				32
			159	255	3	11	162	266
Celkem	12	13	223	361	3	11	238	385
%	5 %	3,4 %	93,7 %	93,8 %	1,3 %	2,9 %	100 %	100 %

Tab. 1. Horní Počaply. Objekty s nálezy neolitické keramiky a počty keramických jednotek a zlomků

Objekt číslo		46	53	63	72	77	78	Σ 6	%	54	%	55	%	Σ 2	%	Σ 8	%
Jednotky		5	19	3	20	14	3	64	100,0	134	100,0	25	100,0	159	100,0	223	100,0
Zlomky		10	28	4	5	14	3	106		223		32		255		361	
Hlína	plavená kód 56	3	12	1	15	10	3	44	68,8	113	84,2	24	96,0	137	86,2	181	81,2
	zrnitá 57–58	2	5	2	3	4		16	25,0	14	10,4	1	4,0	15	9,4	31	13,9
	píščitá 77–78		2		2			4	6,2	7	5,2			7	4,4	11	4,9
Povrch	hlazený 6	5	18	3	14	11	3	54	84,4	95	70,9	17	68,0	112	70,4	166	73,6
	leštěný 7–8				4	2		6	9,4	30	22,4	7	28,0	37	23,3	43	19,8
	hrubý 4–5		1		2	1		4	6,2	9	6,7	1	4,0	10	6,3	14	6,6
Barva	šedočerná 1–2	4	6	2	7	6	2	27	42,2	68	50,7	14	57,0	82	51,6	109	49,0
	bělavá 3		6			6		12	18,8	7	5,2	2	8,0	9	5,7	21	9,3
	okrová 4	1	3	1	1			6	9,3	13	9,7	3	12,0	16	10,1	22	9,9
	cihlová 5		1		1			2	3,1	10	7,5	1	4,0	11	6,9	13	5,8
	hnědá 6		3		10	2	1	16	25,0	25	18,7	4	16,0	29	18,2	45	20,2
skvrnitá 7				1			1	1,6	11	8,2	1	4,0	12	7,5	13	5,8	
Zachování	nádoba 10									3	2,2			3	1,9	3	1,3
	větší část 20				2	1		3	4,7	6	4,5	2	8,0	8	5,0	11	4,9
	okraj 30	1	5	1	3	2		12	18,7	41	30,6	5	20,0	46	28,9	58	26,0
	dno 40			1	3			4	6,3	9	6,7	1	4,0	10	6,3	14	6,3
	stěna 50	3	12	1	11	10	3	40	62,5	69	51,5	15	60,0	84	52,9	124	55,7
	výčnělky 60	1	2		1	1		5	7,8	6	4,5	2	8,0	8	5,0	13	5,8
Síla střepe	2–3 mm		1		4	1		6	9,4	16	11,9	3	12,0	19	12,0	25	11,3
	4–6 mm	4	17	3	12	12	2	50	79,7	88	65,7	16	64,0	104	65,4	154	69,3
	7–9 mm	1	1		3		1	6	9,4	24	17,9	5	20,0	29	18,2	35	15,8
	více				1			1	1,6	6	4,5	1	4,0	7	4,4	8	3,6
Tvary	hruškovité 3–4				2	1		3	21,4	5	15,2	1	20,0	6	15,8	9	17,3
	pohárovité 5	1	1	1				3	21,4	5	15,2	1	20,0	6	15,8	9	17,3
	mísy 6	1	4	1	1	1		8	57,2	21	63,6	3	60,0	24	63,2	32	61,6
	kotlovité 7									1	3,0			1	2,6	1	1,9
	hrncovité 8									1	3,0			1	2,6	1	1,9
celkem	2	5	2	3	2		14	21,9	33	24,6	5	20,0	38	23,9	52	23,3	
Výčnělky	okrouhlé 10–20		1					1	25,0	3	50,0			3	37,5	4	33,3
	oválné 30	1						1	25,0	1	16,6			1	12,5	2	16,7
	jazykovité 40		1					1	25,0	1	16,6	1	50,0	2	25,0	3	25,0
	rohate 50										16,6	1	50,0	1	12,5	1	8,3
	zlomky 90				1			1	25,0	1	16,6			1	12,5	2	16,7
celkem	1	2		1			4	6,2	6	4,5	2	8,0	8	5,0	12	5,4	

Tab. 2. Horní Počaply. Materiál a tvary vypíchané keramiky. Kódovaný popis jednotlivých jednotek uložen v NZ (Pecinovská 2010), kódy viz Zápotocká 1998, Abb. 29–31

Objekt číslo		46	53	63	72	77	78	Σ 6	%	54	%	55	%	Σ 2	%	Σ 8	%	
Keramiky	zdobená	3	7	3	14	8	3	38	59,4	78	58,2	19	76,0	97	61,0	135	61,7	
	nezdobená	2	12	0	6	6	0	26	40,6	56	41,8	6	24,0	62	39,0	88	38,3	
	celkem	5	19	3	20	14	3	64	100	134	100	25	100	159	100	223	100	
Zdobená ker.		3	7	3	14	8	3	38	100	78	100	19	100	97	100	135	100	
Technika výzdoby	vpichy ?	kód 18		1		1		2	5,3	5	6,4	4	21,0	9	9,3	11	7,9	
	dvojpichy	malé 22					1	1	2,6	8	10,3	2	10,5	10	10,3	11	7,9	
		střední 23	1	5		3	4	1	14	36,8	29	37,2	8	42,1	37	38,1	51	36,4
		velké 24-27	2	2	2	3	2		11	28,9	6	7,7			6	6,2	17	12,1
	trojvpichy	30			8	1		9	23,8	17	21,8	3	15,8	20	20,6	29	22,1	
	čtyřvpichy	40					1	1	2,6	12	15,4	1	5,3	13	13,4	14	10,0	
	tremolové	60								1	1,3	1	5,3	2	2,1	2	1,4	
celkem		3	4	3	14	8	3	38	100	78	100	19	100	97	100	135	100,0	
Pás pod okrajem	oběžný plný	10	1	2		4	2	9	81,8	24	75,0	2	40,0	26	70,3	35	72,9	
	přerušovaný	20-30										1	20,0	1	2,7	1	2,1	
	komplikovaný	40-70								1	3,1			1	2,7	1	2,1	
	žádný	90		1	1			2	18,2	7	21,9	2	40,0	9	24,3	11	22,9	
	celkem		1	3	1	4	2	11	28,9	32	41,0	5	10,5	37	38,1	48	35,5	
Hlavní motiv	krokvice	20			1	4	2	1	8	34,8	35	62,5	8	50,0	43	59,7	51	53,7
	svislé pásy	30		1		1	1	1	4	17,4	5	8,9	1	6,3	6	8,3	10	9,4
	vodorovné pásy	40	1				1		2	8,7	4	7,1	1	6,2	5	6,9	7	7,4
	šikmé pásy	50	1	2	1	4		1	9	39,1	8	14,2	6	37,5	14	19,4	23	24,2
	geometr. tvary	60								3	5,5			3	4,2	3	3,2	
	kombinace	90								1	1,8			1	1,4	1	1,1	
	celkem		2	3	2	9	4	3	23	60,5	56	71,8	16	84,2	72	74,2	95	70,4
Dělicí motiv	10-70									5	6,4	2	10,5	7	6,9	7	5,0	
Doplňkový motiv	10-20				1			1	2,6	2	2,6			2	2,0	3	2,2	

Tab. 3. Horní Počaply. Ornamentace vypíchané keramiky

Vypíchaná keramika:

Materiál, zachování a tvary (tab. 2). Vysoce převažuje plavená hlína (86,2 %) spolu s plavenou zrnitou (9,4 %), neplavená písčítá jen na 4,4 % hrubého zboží. Stejný poměr je i v úpravě povrchu nádob: 23,3 % je leštěných, 70,4 hlazených a jen 6,3 upravených mokrou rukou či drsných. Rozmanitější je barva střepe: převažují tmavší černošedé (51,6 %) a hnědé tóny (18,2 %), světlejší barva, bělavá, okrová i cihlová kolísají mezi 5 až 10 %. Značná zlomkovitost nálezů je patrná i na zachování tvarů: jen tři nádoby jsou cele rekonstruovatelné (obr. 6:1,9,10), 5 % představují větší části, 28,0 % okraje a 6,3 % dna, přes polovinu jednotek (52,9 %) tvoří stěny blíže neurčitelných nádob. Převažují jemné nádoby vyrobené ze střepe o síle 4–6 mm (65,4 %), tenkostěnných (2–3 mm) je 12,0 % a masivnějších (7–9 mm a více) 22,6 %. Z tvarů zachycujeme stejný počet (po 15,8 %) hruškovitých nádob (obr. 6:2,4,6), chronologicky starších, i pohárovitých nádob (obr. 6:1,3,8), vývojově mladších. Podle sklonu okrajů se nejlépe rozpoznají mísy (63,2 %), kotlovitý a hrncovitý tvar jsou přítomny jen po jednom exempláři (obr. 8:60,61). Výčnělky různých forem zachovány na 8 nádobách (5,0 %).

Ornamentace (tab. 3). Z obou jam pochází celkem 97 jednotek zdobené keramiky. Na všech lze určit techniku výzdoby, ostatní chronologicky významné znaky jsou na střepech hůře rozpoznatelné: oběžný pás pod okrajem na 37 nádobách, hlavní motiv na 72, dělicí motiv jen na sedmi a doplňkový motiv na třech.

Technika výzdoby. Dvojpich je použit na více než polovině nádob (54,6 %), z toho malý a střední činí 48,4, velký jen 6,2, trojvpich na 20,6 %, čtyřvpich na 13,4 % a tremolový vpich jen 2× (2,1 %). Zřejmá je tedy převaha starších znaků.

Výzdobné motivy. Ze čtyř, které sledujeme, se na střepech materiálu nejčastěji zachoval hlavní motiv na těle nádob nebo alespoň jeho část. Torzovitost materiálu způsobuje, že výsledná čísla nejsou jednoznačná. Za významnou považujeme četnost nádob zdobených krokvicemi (59,7 %), které do mladšího stupně StK pokračují ze staršího stupně. Nízký počet nádob zdobených vodorovnými pásy (6,9 %) a geometrickými tvary (4,2 %) je typický až pro mladší stupeň. Drobné střepe zdobené svislými i šikmými pásy (27,7 %) mohou v některých případech pocházet z nádob původně zdobených krokvicemi, i když užití obou druhů pásů jako samostatný motiv v mladší vypíchané keramice stoupá. Oběžný pás pod okrajem je zde na 37 nádobách, z toho na 79,2 % souvislý a jen dvakrát přerušovaný (obr. 6:9). Pás pod

okrajem je tvořen nejčastěji dvěma až třemi řadami vpichů (9 a 10×), vzácněji jednou (4×) či čtyřmi (2×) a pěti řadami (1×). Na devíti nádobách okrajový pás chybí, což se opět objevuje jako nový prvek až v mladším stupni StK. Dělicí motiv mezi krokvicemi, typický pro starší stupeň, pozorujeme na sedmi nádobách (6,9 %) a doplňkový jen na dvou (*obr. 7:19,22*).

Skladba a procentuální zastoupení významných znaků datují tedy soubor z objektů 54 – podobně jako materiál z objektů 72 a 78 – vcelku jednoznačně do staršího úseku mladšího stupně vypíchané keramiky, přesněji do fáze StK IVa.

Lengyelská keramika:

Sáček č. 389 z objektu 54, s nálezy ze sg. 4, z vrstvy 0–dno, obsahoval kromě 9 zlomků StK, vyrobených – stejně jako keramika z mladší doby bronzové – z místních sedimentů, též 11 zlomků materiálů zcela odlišných. K jejich výrobě byla použita jemně plavená spráš vypálená do bělavě šedé barvy, jejíž původ se mineralogicko-petrografickým rozbohem bohužel nepodařilo zjistit (*Hložek 2013*). Rekonstruovali jsme z nich tři téměř celé nádoby:

1. 1 (5 zl.). Vysoký, štíhlý, měkce profilovaný tenkostěnný **pohár** s nízkou oblou výduť a omfalem na dně. Výzdoba: vně na hrdle pět horizontálních oběžných červeně malovaných pásů, na těle souvislé pásy svislé; na vnitřní stěně silnější vodorovný pás na okraji hrdla, od něho vedou dva krátké svislé dovnitř nádoby. Stopy barvy se zachovaly i na vnější straně omfalu. Povrch hlazený, místy zachován tenký žlutavě-okrový slip. V. 15,2, max. š. výduť 11,5, okraj 9,9 cm, s. střepe 2–4 mm (*obr. 9:72; 13:72*).

2. 1 (5 zl.). Velká část **kulovité nádoby** s olámaným okrajem, úzkým hrdlem, širokou nízkou výduť a plochým dnem. Těsně pod výduť tři okrouhlé pupky, ve středu špičatým předmětem promáčklé. Vnější výzdoba nerozpoznána, na vnitřní straně na okraji hrdla červeně malovaný vodorovný pás a na jednom střepe výduť stopy červené barvy. Povrch hlazený. V. 12,8, max. š. výduť 14,8, okraj 9,6 cm, s. střepe 2–5 mm (*obr. 9:73; 13:73*).

3. 1 (1). Část mělké široké **misky** s oblým dnem, hruběji modelovaná. Na vnějším okraji stopy červeného barviva. Povrch hlazený, místy žlutavý slip. V. 3,2, průměr okraje 11,2 cm, s. střepe 4–5 mm (*obr. 9:74*).

Popsané tři nádoby mají už na první pohled charakter lengyelské malované keramiky. Při snaze o jejich datování jsme však narazili na jistý problém. Na jižní Moravě, s nejbližším osídlením lengyelské kultury, jsme k těmto tvarům ani ornamentaci srovnatelné analogie nenašli (*Podborský et al. 1977; Kazdová 1984*; podle konzultace s E. Kazdovou podobný materiál neposkytly ani nejnovější výzkumy).⁴ Podařilo se je zjistit až v Dolním Rakousku. V letech 1979 až 1988 tam byl zkoumán rondel ve Friebritz-Süd, datovaný do staršího stupně rakouské malované keramiky (OMG), současné s MMK. V jeho středu byla odkryta skupina zvláštních kostrových hrobů s bohatou výbavou a keramikou, jež měla odlišný charakter od té z příkopů rondelu (*Neugebauer-Maresch 1986; Neugebauer-Maresch et al. 2001; Neugebauer-Maresch – Teschler-Nicola 2006*). A právě keramika z těchto hrobů, patrně starších než rondel, poskytla jak ve tvarech, tak v aplikaci výlučně červené barvy i v prvcích ornamentace nejpřesnější analogie k našemu souboru (*obr. 15:3-4*). Stejná keramika je známa i z jihozápadního Slovenska (*obr. 15:1-2*), konkrétně z pohřebiště a sídliště ve Svodíně, založených též ještě před stavbou tamního mohutného rondelu (*Němejcová-Pavúková 1986a b; 1995; Pavúk 2007; Demján 2010; 2012*). Třetí oblastí s výskytem analogických tvarů je jižní Transdanubie (*obr. 15:5-6*) s tamními rozsáhlými pohřebišti lengyelské kultury (*Dombay 1960; Zalai-Gaál 2001; 2007*). Na základě těchto nálezů byl vypracován nálezový horizont Svodín–Friebritz–Zengővárkony, prvně představený J. Pavúkem, P. Stadlerem s E. Ruttkayovou a I. Zalai-Gaálem v r. 2006 v Krakově na konferenci „The Lengyel, Polgár and related cultures in the Middle/Late Neolithic in Central Europe“, který P. Stadler a E. Ruttkay (*2007*) pro Rakousko interpretovali jako nejstarší, „formativní“ fázi vlastní lengyelské kultury – MOG 1a0. Tato fáze by měla předcházet výstavbě rondelů, s níž se počítá nejdříve od fáze MOG 1a1–1a2 (*Doneus 2001; Trnka 2012*). A do kontextu tohoto horizontu náleží i trojice nádob v objektu 54 z Horních Počapel.

2.3.2. Kamenná industrie

Štípaná industrie. Celkem bylo z celé lokality získáno 21 kusů, z nich 15 ze silicitů glacigenních sedimentů, 4 ze severozápadočeských křemenců typu Skršín, 1 deskovitá varieta bavorských rohovců typu Abensberg-Arnhofen, suroviny z jihovýchodu zde chybí (typové složení souboru srv. *Stolz 2014*).

⁴ Konzultace a rady při hledání analogií nám laskavě a ochotně poskytli E. Kazdová z Brna, E. Lenneis, Ch. Neugebauer-Maresch a M. Doneus z Vídně, P. Demján z Nitry, jemuž děkujeme i za zapůjčení diplomové práce ke studiu. Zvláštní dík patří J. Pavúkově za mapu LgK, pročetí rukopisu a zájem.

Broušená a ostatní kamenná industrie. První z obou kategorií zde nebyla nalezena, druhá nebyla vzhledem k porušení objektů mladším pravěkým osídlením sledována.

2.3.3. Zvláštní artefakty: závěsky vybroušené ze střepů

Z objektu 54, ze segmentů 5 a 6, byly vyzvednuty dva dokonale obroušené střepy. První má tvar **mini-aterního sekeromlatu** s otvorem v horní širší třetině (v. 50, š. 23, s. 6 mm, oboustranné vrtání 5 mm, *obr. 9:75; 13:75*). Druhý nezdobený s nedokončeným vrtáním je vybroušen do tvaru **čtverce** se zaoblenými rohy (46 × 46 mm, s. 8, vrtání 7 mm, *obr. 9:76*).

Výskyt podobných artefaktů vybroušených do tvaru sekeromlatu je relativně řídký. Známe je jen ze sídlišť StK a ojedinělých nálezů, nikdy z hrobů. Z Čech jich je celkem 16, z nich dva z fáze StK III a 14 z fáze StK IV. Podstatné je, že exemplář z Horních Počapel svou zřetelně čitelnou formou imituje už typologicky pokročilejší formu sekeromlatů lengyelského typu. Že tyto miniatury nesloužily jen jako ozdoby, kupř. jako součást náhrdelníku, naznačuje nejen jejich absence v hrobech, ale též umístění otvoru v širší části těla. Opatřené topůrkem mohly být deponovány – v domě, na obětním místě či oltáři – též jako artefakty kultovního resp. religiozního významu, svědčící o víře v ochrannou moc personifikovaného „božstva se sekeromlatem“ (*Zápotocký 1992; Zápotocká – Zápotocký 2014*).

2.3.4. Zvířecí kosti

Kostěný náhrdelník? Ze sg. 6 je také kolekce sedmi upravených dutých kůstek (d. 1,9; 3,0; 3,2; 3,6; 3,7; 3,5; 3,5 mm, prům. 4–6 mm, *obr. 9:77; 13:77*). V mladší jámě 55 ani v segmentech jí porušených se žádné další nenašly, klademe je tedy spíše do doby keramiky vypíchané. Podle R. Kyselého jde o diafýzy dlouhých kostí menších savců, patrně o metapodia jednoho či více savců, vzhledem k časoprostorovému kontextu nálezu nejspíše lišky, psa nebo zajíce, opracovaná odříznutím obou konců kosti a ohlazená, snad používáním. Z Čech podobné artefakty známe až z jordanovské kultury (*Kyselý 2007*), jednotlivé kratší kusy (korále?) se našly na pohřebištích LgK ve Svodíně (*Demján 2010*) i v Zengóvárkony (*Dombay 1960*).

Ve všech ostatních objektech a vrstvách se našly také **neopracované zvířecí kosti**. Protože jde ve směr o objekty různě porušené, blíže jsme se jimi nezabývali.

2.4. Sídelní areál StK v Horních Počaplech

Na zkoumané ploše se našlo celkem 7 objektů StK či jejich torz. Pět v sedmi čtvercích, jimiž byla zkoumána rozsáhlá kulturní/povodňová vrstva a koncentrace keramiky v nich označeny jako objekty č. 46, 53, 63, 77 a 78. Jen dva objekty se zachovaly a byly prozkoumány celé (obj. 54, 72), do dalších dvou (obj. 55, 78), z doby bronzové, se StK dostala při jejich zaplňování. Zlomky lineární keramiky byly získány ze tří objektů (obj. 53, 63, 72), vždy společně s StK.

Nejstarší sporadické nálezy na zkoumané části lokality pocházejí tedy z doby keramiky lineární, jejíž osada se nejspíše rozkládala v nejbližším okolí. Sídelní areál, jenž zde poté existoval v době mladší vypíchané keramiky, byl patrně dvoufázový: v JV části dle objektu 54 z fáze IVa, v SZ části dle výrazně mladších prvků ve výzdobě patrně až z fáze IVa2–IVb). Sondování během výzkumu potvrdilo, že tento areál pokračoval i mimo odkrytou plochu, o čemž svědčí starší nálezy ze sousedních polí ppč. 111 (střepy nádoby nalezené v r. 1923 při stavbě silnice do Křivenic) a ppč. 123 (dvě jámy ve výkopu pro teplovod severně od této silnice v r. 1972: *Sklenář 1982*, 61, 63). Dle toho se osídlení StK koncentrovalo na JV okraji dnešní obce, severně od silnice do Křivenic.

Funkční určení objektů je vzhledem ke stavu terénních dat obtížné. Z nálezových koncentrací v kulturní/povodňové vrstvě není žádná určitelná, podle rozpoznání den objektů se jednalo o zbytky sídlištních jam s nálezy od neolitu do mladšího pravěku. Objekt 72 bychom dle oválného tvaru a SZ–JV orientace označili jako stavební jámu-hliník, ovšem žádné kúlové stavby ani jednotlivé kúly se zde nenašly.

Také velký a mělký jámový **objekt 54** se souborem lengyelských nádob, navíc z poloviny zničený jámou z pozdní doby bronzové, je funkčně těžko zařaditelný. Na hliník je jeho dochovaná část příliš mělká, navíc má téměř rovné dno, což u objektů tohoto druhu není obvyklé. Nálezově je poměrně bohatý a při srovnání s objekty z Bylan a Miskovic (*tab. 4*) se některými parametry – konkrétně vyšším počtem zdobené keramiky, zachovalostí nádob a přítomností zvláštních artefaktů (závěsky, náhrdelník?) – blíží souborům z pohřebišť. Také tři malované nádoby, původně patrně celé, deponované na jednom místě uprostřed jámy a tvarovou skladbou odpovídající hrobovým souborům, nevylučují, že objekt byl sekundárně využit **k uložení pohřbu**. Pohřby do otevřených jam na sídlišti nejsou zdaleka výjimečné, v Čechách tvoří téměř třetinu všech zjištěných pohřbů LnK, 16 % pohřbů StK a 21 % pohřbů z mladšího stupně kultury lengyelské (*Zápotocká 1998*, 133 s další lit.).

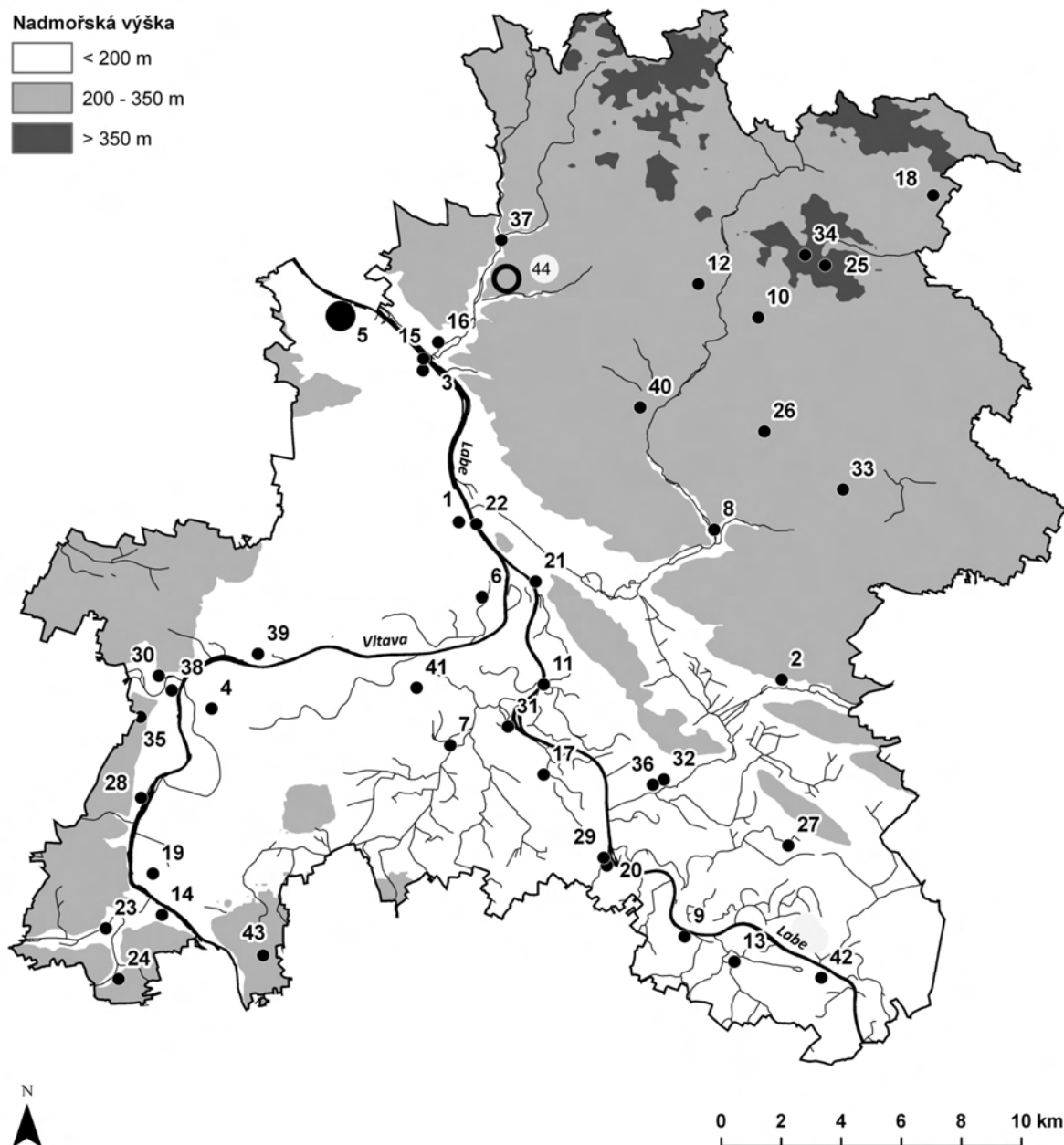
Keramika	Bylany 1783		Bylany 1884		Miskovice-kh		Horní Počaply 54/55		Vchynice-rondel		Horoměřice-rondel	
	Jedn.	%	jedn.	%	jedn.	%	jedn.	%	jedn.	%	jedn.	%
StK	113	100,0	39	100,0	50	100,0	159	100,0	487	100,0	26	100,0
jemná	79	69,9	26	66,7	42	84,0	137	86,2	334	68,6	25	96,1
hrubá	34	33,1	13	33,3	8	16,0	22	13,8	153	31,4	1	3,9
černošedá	69	61,1	22	56,4	32	64,0	82	51,6	312	64,1	20	76,9
hnědá-cihlová	35	31,0	14	35,9	15	30,0	56	35,2	99	20,3	2	7,7
jiná	9	7,9	3	7,7	3	6,0	21	13,2	76	15,6	4	15,4
nádoby	1	0,7	1	2,6	22	44,0	3	1,9				
větší části	7	6,2			11	22,0	8	5,0				
okraje	12	10,6	7	17,9	6	12,0	46	28,9	89	18,3	8	30,8
dna	8	7,1	4	10,2	2	4,0	10	6,3	56	11,5	1	3,9
stěny	85	75,2	26	66,7	7	14,0	84	52,9	326	66,9	17	65,3
pupky			1	2,6	2	4,0	8	5,0	16	3,3		
zdobená	32	28,3	9	23,1	28	56,0	97	61,0	187	38,4	23	88,5
nezdobená	81	71,7	30	76,9	22	44,0	62	39,0	300	61,6	3	11,5
vpich - ?	11	34,4	1	11,1	2	7,1	9	9,3	23	12,3		
jednotlivý									3	1,6		
malý	1	3,1					10	10,3				
střední	8	25,0	5	55,6	6	21,5	37	38,1	77	41,2		
velký	4	12,5	1	11,1	3	10,7	6	6,2	40	21,4	16	69,6
trojvpich	7	21,9	2	22,2	10	35,7	20	20,6	17	9,1	6	26,1
čtyřvpich					4	14,3	15	15,5	8	4,3	1	4,3
pěti a vícevpich	1	3,1			3	10,7			2	1,0		
tremolo									13	7,0		
plastická									4	2,1		
malovaná												

Tab. 4. Srovnání chronologicky významných znaků na keramice z objektu 54 z Horních Počapel s objekty porušenými rondelem v Bylanech 4 (1784 a 1884), kostrovými hroby z Miskovic a s rondely z Vchynic a Horoměřic

2.5. Horní Počaply v neolitické sídelní struktuře Mělnicka

Pro interpretaci zde objevených raně lengyelských importů má význam též sídelně geografické prostředí lokality. Mělnicko patří po archeologické stránce díky pracím K. Sklenáře (1982, I-II; 1985; 1994; 1999) mezi nejlépe dokumentované oblasti v Čechách. Leží na soutoku dvou hlavních českých řek, z nichž Labe bylo od pravěku významnou spojnicí evropského jihovýchodu se severem. Dnešní okres, vzhledem k rozdílným přírodním podmínkám jednotlivých geomorfologických celků, z nichž se skládá, netvoří jednotný uzavřený region, což se odrazilo i v rozdílné intenzitě osídlení (*obr. 12*). Většina neolitických lokalit je úzce vázána na oba hlavní toky (Mělnická a Terežinská kotlina), zatímco do vzdálenějších a vyšších poloh – proti toku Pšovky na úrodné sprašové pláni Mšenské tabule a po Liběchovce k Polomeným horám – pronikají jen sporadicky (*Lička 1988; 1990*). Nízko položené labské levobřeží i přilehlá Řipská tabule zůstávají přes intenzivní průzkumy téměř bez neolitických nálezů (*Gojda – Trefný 2011; Zápotocká 2009*).

Nejstarší lineární keramika zde zatím není doložena (*Pavů ed. – Zápotocká 2013, fig. 1*), první lokality pocházejí až ze středního a mladšího stupně LnK. Podle jejich rozložení byly přednostně osazeny břehy obou řek, slabší hustota je dále k severovýchodu (*Sklenář 1994, mapa IV*). Osídlení Mělnicka je po celý neolit relativně řídké, katastrů s nálezy LnK je registrováno 34, s vypíchanou keramikou asi o čtvrtinu více (44). V Želízích, 5 km na SV od Horních Počapel, vysoko nad údolím Liběchovky (*Křivánek 2004*), byl letecky zaměřen též první rondel na Mělnicku, nálezy zatím nedatované. Pokud jde o samotné Horní Počaply, ty leží na samém severním okraji Mělnicka, odkud souvislé neolitické osídlení pokračuje po obou březích Labe dále na Roudnicko, jež je už částí sídelního regionu č. 15 české StK – Litoměřicka (*Zápotocká 2009*). Koncovou, nezdobenou pozdní fází vypíchané keramiky (StK V) známe na Mělnicku jen ze tří katastrů na levém břehu Labe (Brozánky, Libiš, Lobkovice). Z odborně zkoumaných a alespoň částečně publikovaných neolitických lokalit je nejvýznamnější Mšeno s nejméně dvoufázovým osídlením

Obr. 12. Okres Mělník. Lokality s vypíchanou keramikou v okrese Mělník. 1 Brozánky, 2 Byšice, 3 Dolní Beřkovice, 4 Dušníky n. V., 5 Horní Počaply, 6 Hořín, 7 Chlumín, 8 Jenichov, 9 Jiřice, 10 Kanina, 11 Kly, 12 Kokořín, 13 Kostelec n. L., 14 Kralupy n.V., 15 Křivenice, 16 Liběchov, 17 Libiš, 18 Lobeč, 19 Lobeček, 20 Lobkovice, 21 Mělník-Pšovka, 22 Mělník-Rousovice, 23 Mikovice, 24 Minice, 25 Mšeno, 26 Nebužely, 27 Nedomice, 28 Nelahozeves, 29 Neratovice, 30 Nová Ves, 31 Obříství, 32 Přivory, 33 Řepín, 34 Sedlec-Hradsko, 35 Staré Ouholice, 36 Tišice, 37 Tupadly, 38 Vepřek, 39 Vraňany, 40 Vysoká, 41 Zálezlice, 42 Záruby, 43 Zlončice, 44 Želízy. Mapa č. Číšecký

od konce staršího (fáze III) do mladšího stupně StK IV (Lička 1990). Rozsáhlý polykulturní areál s mladší StK v Dolních Beřkovicích, jen 5 km jižně od Horních Počapel (Foster 2003), stejně jako žárové pohřebiště mladšího stupně StK v Tišicích (Turek – Foster 1999) nebyly ještě zveřejněné.

Soubor lengyelské keramiky z Horních Počapel je dosud jediným nálezem tohoto druhu na Mělnicku a zároveň zatím nejsevernějším importem rané fáze LgK na území Čech. Samotná lokalita leží přímo na levém břehu Labe, necelých 10 km severně od soutoku s Vltavou. Lengyelská keramika, event. její nositelé, se sem mohli dostávat ze dvou směrů: po Labi z Kolínska, odkud známe četné nálezy moravské malované keramiky (Dvořák 1936; Vávra 1994; Šumberová 2012), nebo z oblasti pražské neolitické aglomerace (Turek 2005), kde v Praze-Dejvicích je import protolengyelské keramiky již prokázán.

3. DISKUSE

3.1. Objekt 54 v chronologickém systému české skupiny vypíchané keramiky

V kap. 2.3.1 jsme došli k závěru, že domácí složka keramiky z objektu 54 chronologicky spadá do fáze StK IVa a trojice nádob lengyelské provenience do nově konstruované nejstarší, formativní fáze lengyelské kultury. Pro srovnání si připomeňme stávající schéma mladšího neolitu, jež si v dohledné době – právě s ohledem na novou verzi chronologie LgK – zřejmě vyžádá jisté úpravy.

Českou skupinu kultury s vypíchanou keramikou dělíme do dvou základních stupňů: starší stupeň (fáze StK I–III) představuje domácí vývoj z původní LnK, mladší stupeň s fázemi StK IVa, IVb a pozdní StK V pak dobu pod kulturním a zřejmě též civilizačním vlivem lengyelského okruhu (Zápotocká 1986; Pavlů ed. – Zápotocká 2013). Pokud jde o synchronizaci obou okruhů, po publikaci lužianského pohárku z Prahy-Dejvic se všeobecně prosadila korelace: Lužianky (Protolengyel) = StK III. Vývoj mladšího stupně StK IV je pak běžně synchronizován se starším stupněm LgK I (Kazdová 1984; Zápotocká 1986; Podborský a kol. 1993; Lenneis – Neugebauer-Maresch – Ruttkay 1995; Pavúk 2004).

S vydělením horizontu Svodín–Friebritz–Zengővárkony a jeho jednoznačným zařazením na samý počátek vývoje LgK dochází ke změně, jež vyžaduje – též v souvislosti s objevem souboru z Horních Počapel – znovu prověřit relativně chronologický vztah obou kulturních bloků. Z naší strany se o to pokusíme zpřesněním datace keramiky z počapelského objektu v rámci fáze StK IVa, a sice prostřednictvím situací a dat získaných výzkumy neolitického sídelního areálu v Bylanech. Vycházíme při tom ze zpracování sídlištních objektů StK a rondelu v poloze Bylany 4 a k nim příslušejícího pohřebiště na katastru Miskovic. Podle několika superpozic porušily příkopy bylanského rondelu nejméně dva starší objekty (obj. 1783, 1884) s keramikou fáze StK IVa. Srovnání keramiky z těchto dvou objektů a z miskovického pohřebiště přitom ukázalo, že část pohřebiště s kostrovými hroby (MI-kh) a sídlištní objekty předcházející stavbu rondelu lze s vysokou pravděpodobností považovat za relativně současné a zároveň starší, než je keramika z příkopů rondelu (č. 1728, 1745) i z kultovního objektu č. 1785 v jeho středu, a také starší než keramika ze žárových hrobů (MI-žh) z Miskovic (Pavlů – Rulf – Zápotocká 1995, 44). Tuto starší keramiku jsme definovali jako **subfázi IVa1**, keramiku s mladšími znaky jako **subfázi IVa2**. Tato mladší subfáze by zároveň měla **reprezentovat dobu stavby a funkce rondelu, subfázi, během které došlo též ke změně pohřebního ritu z kostrového na žárový** (Zápotocká 1998), přičemž oba tyto znaky – změnu pohřebního ritu a budování rondelů – možno chápat též jako „archäologisches Manifest einer kulturellen Neuorientierung“ (Eibl et al. 2010, 228).

Vraťme se nyní k **dataci trojice lengyelských nádob** z počapelského objektu 54. Podle dnešní chronologie LgK náležejí do raně lengyelské fáze, označované jako **fáze formativní**. Vypíchaná keramika, jež je provázela, by dle toho měla patřit – podobně jako starší horizont sídliště u bylanského rondelu a kostrové hroby miskovického pohřebiště – **nejpozději do subfáze StK IVa1**. Pro ověření platnosti této premisy jsme porovnali výsledky rozboru keramiky z těchto dvou složek s obsahem jámy 54 z Horních Počapel (tab. 4, sloupce 1–4) a poté s mladším bylanským horizontem, reprezentovaným oběma příkopy rondelu č. 1728 a 1745 a miskovickým žárovým pohřebištěm (Pavlů – Rulf – Zápotocká 1995, table 10).

Ze srovnání chronologicky relevantních znaků vyplývá, že rozdíly lze pozorovat především v **technice vpichů**: (1.) malý dvojpich jako nejstarší znak je doložen pouze ve starších objektech z Bylan 4 a z Horních Počapel, podobně i (2.) trojvpich má v těchto objektech vyšší zastoupení a (3.) nízkým procentem čtyřvpichů se shodují Miskovice (KH) a Horní Počaply; naopak vyšší počty mladých technik, jako jsou (4.) čtyř a vícenásobné vpichy, tremolové vpichy a mřížkování, vykazuje keramika z rondelu a žárových hrobů.

Docházíme tak k závěru, že vypíchaná keramika z Horních Počapel lépe odpovídá staršímu, „před-rondelovému“ horizontu sídelního mikroareálu Bylany 4 (= StK IVa1), naopak od nálezů z bylanského rondelu a žárových hrobů miskovického pohřebiště (= StK IVa2) se zřetelně liší. Proto ji (s nutnou rezervou, protože komparovaných souborů je málo, jsou nesterajně velké a z různého prostředí, navíc z různých regionů) řadíme do **staršího úseku fáze StK IVa, do subfáze StK IVa1**.

3.2. Fáze StK IVa a počátky stavby rondelů na území české StK

Objev souboru raně lengyelské keramiky v kontextu subfáze StK IVa1, představující nejstarší horizont mladšího stupně české skupiny vypíchané keramiky, vede zároveň k otázce, kdy se na území mladoneolitických skupin s keramikou zdobenou vpichy (Čechy, Dolní Bavorsko, Falc, Sasko, Sasko-Anhaltsko) šíří budování rondelů. Jejich počátky, ač léta diskutovány, se stále problematizují. Při interpretaci tohoto socioekonomického fenoménu se badatelé většinou soustřeďují na téma samotných rondelů (souhrnně

Obr. 13. Horní Počaply. Objekt 54: 72–73 lengyelská malovaná keramika, 75 hliněný závěšek ve tvaru sekeromlatu, 77 kostěné korále

Řídký 2011; Bertemes – Meller Hrsg. 2012; Řídký et al. 2013), stranou zůstávají ostatní složky příslušných sídelních areálů; jistou výjimkou jsou v tomto směru areály dolnobavorských rondelů v Künzing-Unternbergu a Stephansposchingu (Petrasch 2004; Poensgen 2009; Eibl et al. 2010; Pechtl 2014).

Zpřesnění počátku mladší StK bude mít podstatný význam nejen pro otázku, kdy se v české StK začíná prosazovat vliv lengyelského okruhu, ale také na bližší určení momentu, kdy sem přichází a je realizována idea těchto monumentálních staveb. K jejímu zodpovězení bude však třeba využít – podobně jako v případě Bylan 4 – datování všech složek sídelních areálů, jichž jsou součástí. Takových areálů se v posledních letech u nás i v sousedních skupinách StK zkoumala řada. Pokud jde o Čechy, zde byl materiál z rondelů včetně přilehlých sídlištních objektů publikován kromě Bylan 4 zatím jen z Horoměřic a Vchynic.

V **Horoměřicích** (Řídký 2011) se podařilo odhalit část tří hlavních složek mladoneolitického areálu: obytné zóny, rondelu a pohřebiště. Jejich vzájemný vztah ale nebylo možné, přes pečlivý rozbor, pro nedostatek kvalitních dat spolehlivě řešit, a ani datování rondelu do fáze IVa1 se proto nezdá, s ohledem na nízký počet keramiky z výplně příkopu (23 zdob. jednotek) jednoznačné. Prozkoumaná část zárového

pohřebiště spadá do fáze StK IVb, měla by tedy být mladší než rondel. Protože však některé hroby byly porušeny a část pohřebiště zůstala nezkoumána, nelze vyloučit, že zdejší žárové pohřebiště mohlo být, podobně jako v Miskovicích, užíváno již koncem fáze IVa, a korelovat tak s výstavbou rondelu.

Ve **Vchynicích** (Řídký *et al.* 2012; Řídký – Kovačiková – Půlpán 2013) byla provedena precizní kvalitativní, kvantitativní a prostorová analýza všech nálezových kategorií z příkopu; výsledkem bylo zjištění, že jen „zlomek nálezů lze spojit s obdobím funkce rondelu“, přičemž jeho „vlastní funkci nelze z nálezů dešifrovat“. J. Řídký konstatuje, že keramika z prozatím prozkoumané části osady, situované na JZ straně rondelu, i keramika z rondelu samého vykazují společné znaky starší i mladší fáze StK, ovšem vyskytují se zde i objekty náležející ještě plně do fáze III. Kalibrovaná data z rondelu spadají do intervalu 4992–4679 BC, s dobou vyhloubení příkopu se počítá někdy na samém počátku fáze StK IVa, před rokem 4850, což by dle propracované rakouské sekvence odpovídalo formativní fázi LgK 1a0. U té se ale ukazuje, že stavbu prvních rondelů předchází (Stadler – Ruttkay 2007, table 7). Podobně i P. Demján (2010) považuje všechny svodínské hroby i sídliště za starší než tamní rondel a datuje je do stupně LgK IA, absolutně k ca 4800 př. n. l., a rondel až do LgK IB.

Na obou českých lokalitách nejsou bohužel podmínky pro odlišení „předrondelové“ fáze tak příznivé, jako v Bylanech. Ve Vchynicích jsou všechny sídlištní objekty v superpozici s příkopem mladší než rondel a v Horoměřicích je datování limitováno torzovitým výzkumem a malým počtem nálezů. Při snaze využít všechna data, která jsou k tomuto problému k dispozici, jsme nicméně do tabulky zanesli též parametry keramiky z obou jmenovaných rondelů (tab. 4, sloupce 5–6). Ze srovnání plyne, že objekt 54 z Horních Počapel se – dle očekávání – liší nižším užitím mladších znaků od souborů z příkopů obou rondelů stejně výrazně, jako od výplně příkopů z Bylan 4.

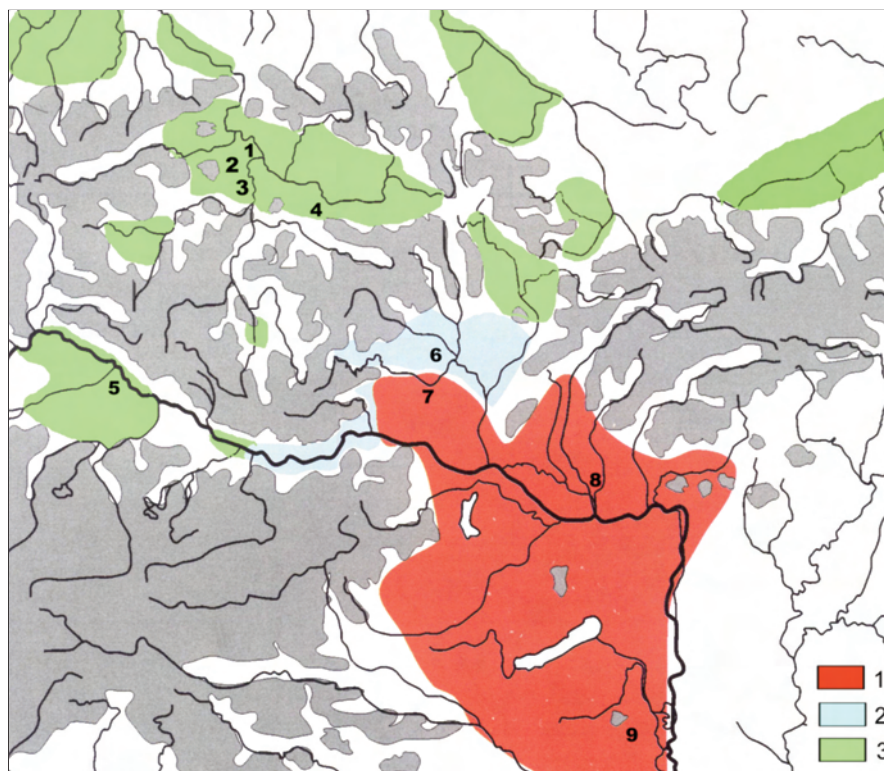
V Čechách, stejně jako v celé ekumeně kultury s vypíchanou keramikou, dochází k prvním kontaktům s protolengyelským prostředím sice již v době střední fáze StK III (srv. hrob z Prahy-Dejvic), jejich vliv na domácí keramickou produkci se ale plně projeví až v mladší fázi, StK IV. Tento závěr vcelku odpovídá našemu předpokladu, že trojice Lgk nádob z Horních Počapel je z doby, kdy jihovýchodní proud již kulturu s vypíchanou keramikou zasáhl, tj. z fáze IVa, přesněji pak – dle komparace s objekty z Bylan 4 – ze **subfáze IVa1** (event. z dosud nerozpoznané přechodné fáze StK III/IV, odpovídající lengyelské subfázi MOG Ia0), ale **idea budování rondelů** do Čech že přichází až v jejím průběhu a plně se uplatní až v následující **subfázi StK IVa2–IVb**. S obdobnou situací se počítá i na bavorských lokalitách (Poensgen 2009; Eibl *et al.* 2010). Řešení této otázky lze očekávat od zpracování dalších areálů s rondely, o nichž jsou k dispozici zatím jen předběžné informace (Praha-Krč: Lutovský – Smejtek 2005; Praha-Ruzyně: Kostka *et al.* 2011; v Německu Eytra: Cladders *et al.* 2012), přičemž za nejslibnější lze v tomto směru považovat kolínský areál se čtyřmi rondely a rozsáhlými sídlištními areály StK v jejich blízkosti (Šumberová *et al.* 2010; Šumberová 2012; Řídký 2011; Končelová 2014; Dufek 2014; Vašíňová 2014). Otázkou je i případná revize počátku mladšího stupně vypíchané keramiky – historicky významného období, jež chronologicky a vývojově odpovídá nejstaršímu horizontu lengyelské kultury a počátku „lengyelizace“ střední Evropy.

3.3. Vztah české StK k lengyelskému okruhu ve světle keramických importů

Za přímého předchůdce lengyelské kultury je v současnosti považována lužianská skupina (Novotný 1962), spolu s nálezy z maďarského Sé (Kalicz 1978) a rakouského Unterwölblingu (Ruttkay 1979) označovaná též jako „protolengyel“ (Pavúk 1981). Vlastní lengyelská kultura po svém zformování (obr. 14) zaujala souvisle území od JZ Maďarska po JZ Slovensko, na západě Dolní Rakousko (místní facies MOG) a JV Moravu (MMK), kde pak trvala po několik staletí (ca 4800–4100: Stadler – Ruttkay 2007). Pronikala ještě dále k západu (Čechy, Bavorsko) a severu (Polsko, střední Německo), kde výrazně ovlivnila vývoj kultury s vypíchanou keramikou a podnítila vznik **mladších** skupin s keramikou zdobenou vpichy. V této fázi už neobsadila další území, zastavila se v podstatě na Českomoravské vysočině (Podborský a kol. 1993; Zápotocká 2007).

Synchronizace obou kulturních okruhů, StK a LgK, je primárně založena na **keramických importech**. Obecně se za importy považují předměty v místním prostředí neznámé nebo nedostatkové; v neolitu jde především o surovinu na výrobu kamenných nástrojů a ozdob, jež se do země dostávala nespíše směnným obchodem. U keramiky cizí proveniencí spíše než o směnný předmět jde o osobní majetek (jak naznačuje lužianský pohár z devjického hrobu), resp. o průvodní jev mezikomunitních kontaktů, spojených s výměnou prestižních předmětů. Z mladšího neolitu, který považujeme za období velmi dynamické, je v Čechách k dispozici již řada kontaktních nálezů či přímo importů, jež umožňují synchronizovat vývoj české StK se vzdálenými, kulturně odlišnými oblastmi (kromě LgK též s Porýním, Posálím, Dolním Bavorskem a Malopolskem: Zápotocká 1984; 1986; 2004; Metlička 2011).

Obr. 14. Mapa střední Evropy s osídlením lengyelské kultury (Pavúk 2007, Karte 6: 1 LgK IA, 2 LgK IB) doplněná o osídlení s mladší vypíchanou keramikou: 3 StK IV. Lokality: 1 Horní Počaply, 2 Buštěhrad, 3 Praha-Dejvice, 4 Kolín, 5 Künzing-Unternberg, 6 Těšetice-Kyjovice, 7 Friebritz, 8 Svodín, 9 Zengővárkony

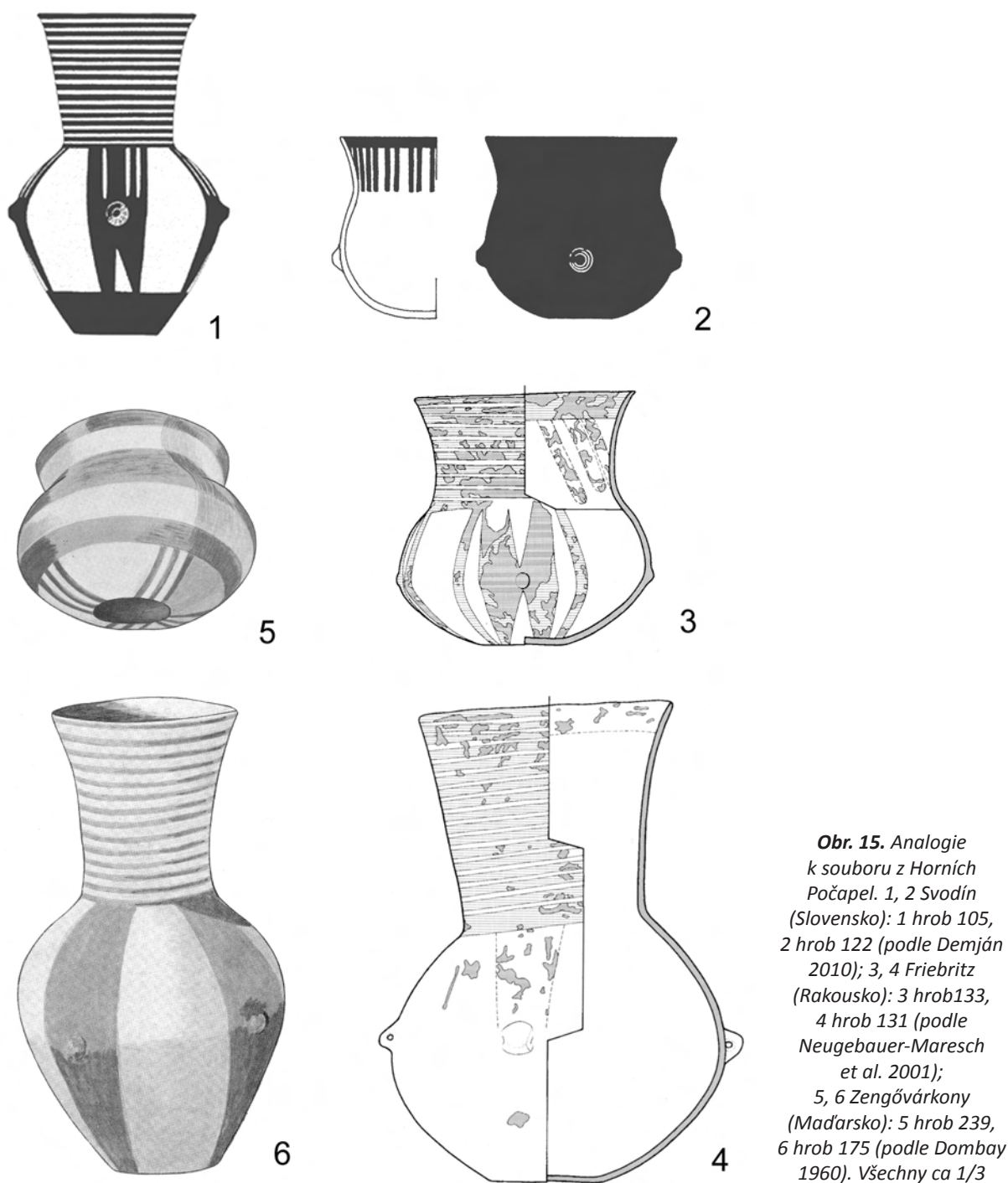

Nejčastějším příkladem **importů** z lengyelského prostředí jsou **jednotlivé střepy malované keramiky**, nacházené v objektech mladšího stupně StK (Vávra 1994). Nejstarší dosud známé se datují do staršího stupně MMK I (jako např. červeně a žlutě malované a rýsováním zdobené střepy v rondelích v Kolíně: Šumberová 2012), nejmladší – s bílou malbou – do stupně MMK II (Rulf 1991). Obdobně je tomu i na střední Moravě, kam souvislé osídlení s nejstarší lengyelskou keramikou již nezasáhlo (Kazdová – Peška – Mateiciucová 1999; Kazdová 2004; Kalábková 2009).

Nálezy **cele dochovaných nádob** lengyelské proveniencí – zpravidla pohárů – jsou v tomto směru bezesporu spolehlivějším pramenem:

(a) Nejstarším takovým případem je **hrob z Prahy-Dejvic**, objevený v r. 1967, k jehož výbavě, datované keramikou z konce střední fáze české vypíchané keramiky (StK III), náležel pohár importovaný z oblasti středodunajské lužianské skupiny.

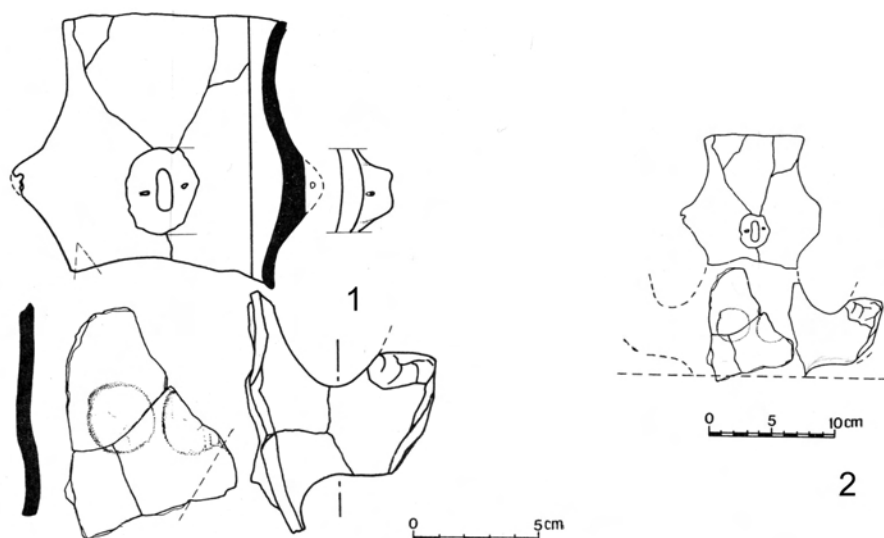
(b) **Soubor z Horních Počapel**, popsáný výše, je o stupeň mladší, spadá do raného stadia vlastní, již zformované lengyelské kultury. Tento časový úsek je reprezentován (a) nejstaršími hroby a sídlištěm ve Svodíně – stupeň LgK IA (Pavúk 2007; Demján 2010), (b) skupinou výjimečných hrobů uvnitř rondelu ve Friebritz-Süd – formative-Anfangsphase Ia0 (Doneus 2001; Neugebauer-Maresch et al. 2001; Stadler – Ruttkay 2007) a (c) nejstarší fází pohřebiště v Zengővárkony – Periode LgK Ia1 (Zalai-Gaál 2007). Hlavními tvary této „formativní fáze“ jsou trojčlenné poháry s vysokým hrdlem, kulovité hrnce s hrdlem i bez, konické misky na masivní nožce, široké profilované mísy na vysoké duté noze, tzv. butmírské nebo hřibovité nádoby (Pilzgefässe) a oblé i profilované mísy. Zvlášť charakteristická je výzdoba nádob: na vysokém hrdle červené užší či širší horizontální pruhy, na těle svislé, šikmé či křížené, vodorovný pruh na vnitřní straně okraje hrdla, vyskytují se i nádoby celé přetřené červenou barvou, polychromie a rýsování ojediněle, častěji na Slovensku a v Transdanubii (Stadler – Ruttkay 2007, Taf. 1). Je zajímavé, že existence tohoto horizontu, stejně jako lužianské skupiny, nebyla dosud jednoznačně prokázána na Moravě (jeho stopy pozorovány jen v Kyjovicích-Těšeticích: Kazdová 1986). Tím více překvapuje, že se ve středočeských Horních Počaplech našel hned celý soubor, jenž se tvary i malovanou výzdobou k tomuto horizontu jednoznačně hlásí. Pro jeho funkční interpretaci má patrně význam jeho obsah. Svým složením – pohár, kulovitý hrnc a miska – totiž působí dojmem hrobové výbavy (podobné kombinace jsou ve hrobech StK i LgK časté). Uvažujeme proto, že takto sestavený „hrobový servis“ mohl provázet pohřeb uložený do sídlištní jámy, přičemž vzhledem k datování obou složek – StK i LgK – by jáma i „hrob“ měly být relativně současné, tj. nejpozději z fáze StK IVa1.

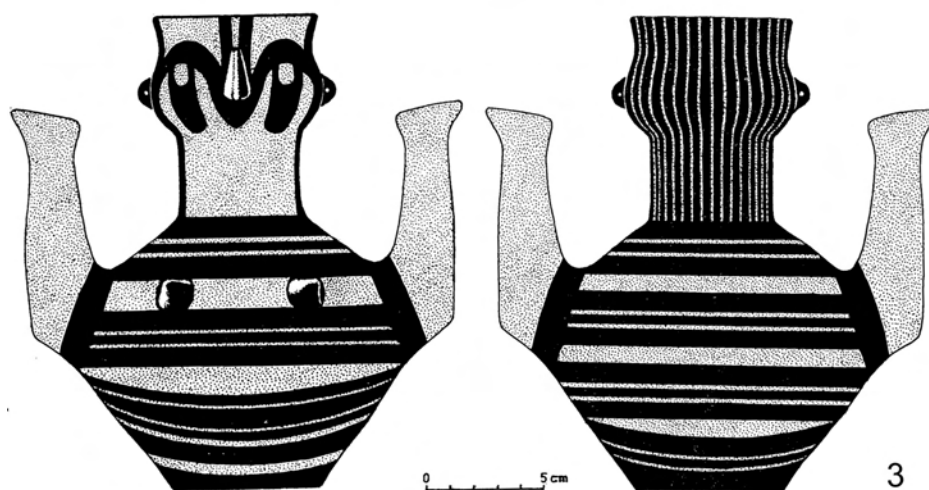
Obr. 15. Analogie k souboru z Horních Počapel. 1, 2 Svodín (Slovensko): 1 hrob 105, 2 hrob 122 (podle Demján 2010); 3, 4 Friebritz (Rakousko): 3 hrob 133, 4 hrob 131 (podle Neugebauer-Maresch et al. 2001); 5, 6 Zengővárkony (Maďarsko): 5 hrob 239, 6 hrob 175 (podle Dombay 1960). Všechny ca 1/3

(c) S naším tématem věcně, chronologicky i interpretačně úzce souvisí i nález, objevený v r. 1926 K. Žeberou ve středočeském Buštěhradu. Z jámy č. VI/30 byly vyzvednuty kromě několika střepů mladší StK též zlomky dvou antropomorfních nádob svodínského typu (Lička – Bareš 1979), větší množství střepů malovaných červenou (svislé pruhy na těle a vodorovný pás pod okrajem), ojediněle i žlutou barvou, považovaných tehdy automaticky, jako všechny malované zlomky z českých neolitických lokalit, za moravskou malovanou keramikou, a dvě celé, neobvyčejně masivní nádoby zdobené svérázně provedeným tremolovým vpichem, které působí jako imitace vypíchané keramiky.

Otázka provenience LgK importů. S využitím mineralogických, petrologických, chemických a fyzikálních analýz se touto otázkou v souvislosti s buštěhradským nálezem zabývali M. Lička a M. Bareš (Bareš – Lička 1976; Lička – Bareš 1979). U **dejvického poháru** srovnáním vzorků hlíny přímo z lokality Lužianky prokázali, že byl skutečně zhotoven na jihozápadním Slovensku. K jinému výsledku dospěli

Obr. 16. Buštěhrad, okr. Kladno. Objekt VI/30: 1 zlomky antropomorfní nádoby; 2 rekonstrukce antropomorfní nádoby (podle Lička – Bareš 1979, obr. 1). — 3 Svodín (okres Nové Zámky): antropomorfní nádoba „adorantka“ z hrobu 134/80 (podle Němejcová-Pavůvková 1986b, Abb. 9)

v případě **buštěhradského nálezu**. Analýze byly podrobeny jeden malovaný a jeden vypíchaný střep, zlomky antropomorfních nádob, dále vzorek spraše z Buštěhradu a pro srovnání také spraš a malované střepy z moravských Hlubokých Mašůvek jako centra MMK. V tomto případě se zjistilo, že dle složení hlíny keramika z uvedeného objektu nemůže pocházet z oblasti Hlubokých Mašůvek, ani, až na střep StK, přímo z Buštěhradu, ale nejspíše odněkud ze širší středoečeské oblasti. Podle M. Ličky (Lička – Bareš 1979, 120) byla zřejmě vyrobena „příslušníkem (migrující?) LgK na své pouti někde ve středních Čechách“, skupinou, která zde již delší dobu žila a výrobu keramiky přizpůsobila zdejšímu prostředí. Rekonstruovaná antropomorfní nádoba (obr. 16:1–2) je poměrně přesnou kopií dvou nádob ve tvaru „adorantek“, nalezených již v první polovině minulého století ve Svodíně na jihozápadním Slovensku (Němejcová-Pavůvková 1986b; Ruttkay 2001). Dnes odtamtud známe ze dvou dětských hrobů další tři stejného typu, všechny bohatě malované (obr. 16:3), které P. Demján (2010; 2013) datuje, jako celé pohřebiště, do fáze LgK IA – tedy do horizontu Svodín–Friebritz–Zengővárkony. V případě buštěhradského souboru tedy jde o keramiku rámcově současnou s trojicí lengyelských nádob z Horních Počapel, u těch ale exaktní rozbor bohužel nerozhodl, zda jde o import přímo z lengyelského prostředí nebo – jako v případě Buštěhradu – jen „o import z úzce lokálního hlediska“.

Pokud jde o původ trojice LgK nádob z Horních Počapel, skutečnost, že nejpřesnější analogie k nim poskytly hroby z Friebritz, vede k předpokladu, že v této oblasti, spíše než na JV Slovensku, lze nejspíše hledat jejich domovskou oblast. Zvažujeme-li takovou možnost, pak zároveň narážíme na skutečnost, že transport keramiky této kvality, tj. tenkostěnné a snadno rozbitné, musel být jistě problémem. Nejkratším spojením do Čech (ca 300 km) je komunikační trasa pozdější Haberské zemské stezky, vedoucí

Čechy	naleziště	Jižní Morava	naleziště	Dolní Rakousko	naleziště	JZ Slovensko	naleziště
Böhmen	Fundorte	Südmähren	Fundorte	Niederösterreich	Fundorte	SW Slowakei	Fundorte
MMK III/IVa	Praha-Střešovice	MMK III/IVa	Troubelice Džbánice	MOG Ib	Wolfsbach	LgK IV1	Nitra
MMK Ib/III	Horní Cetno	MMK Ib/III	Pavlov Ctidružice	MOG Ib	Oberbergern	LgK III	Brodzany
StK Va-b	Bylany 1	MMK Ia	Kostelec n. H.	MOG Ia	Oberbergern Michelstetten	LgK III	Moravany
StK IVb2	Praha-Sedlec Žalany 2	MMK Ib1-2	Brno-Holásky Hluboké Mašůvky	MOG Ib1	Wetzleinsdorf	LgK II	Pečenady
StK IVb1	Loděnice 8	MMK Ia2	Těšetice-Kyjovice rondel	MOG Ia2	Falkenstein - Schanzboden	LgK II	Santovka
StK IVa2	Bylany 4 - rondel Miskovice žh	MMK Ia1	Těšetice-Kyjovice rondel	MOG Ia1	Kammeg 1 Friebritz rondel	LgK IB	Svodín 2 rondel Nitriansky Hrádok
StK IVa1	Bylany 4 - sídliště	MMK Ia0 ?	Těšetice-Kyjovice (stopy ?)	MOG Ia0	Friebritz - hroby	LgK IA	Svodín 1 - hroby + sídliště
	Miskovice kh	StK IVa	Střelice		Unterwölbling		
	Horní Počaply						
StK III/IVa	Praha-Dejvice	StK III/IVa?	Těšetice-Kyjovice hroby	Protolengyel ? StK III/IVa	?? Wilhelmsdorf	Protolengyel	Lužianky
StK III	Mšeno	StK II/III	Velatice	StK II/III	Frauenhofen	Prelengyel	Biňa - Bicske
StK II	Praha-Bubeneč	?	?	?	?		
StK I	Chabařovice - Hrbovice	LnK-Šárka	Nová Ves	Šárka-Typus Szelizer Gruppe	Poigen Drassburg	Želiezovce III	Bajč

Tab. 5. Relativně-chronologické vztahy mezi Čechami – Moravou – Rakouskem a Slovenskem v době kultur s keramikou vypíchanou a lengyelskou. Zdůrazněn raný horizont Svodín–Friebritz–Zengővárkony

přes jihozápadní Moravu a Českomoravskou vysočinu do kolínského Polabí (Zápotocký 2000). Druhá možnost – jižní trasa po Dunaji a poté přes téměř neosídlené jižní Čechy – je málo pravděpodobná (Michálek et al. 2000), i když je fakt, že spojení Dolního Rakouska a Dolního Bavorska proti proudu Dunaje je též spolehlivě prokázáno, navíc pro naše téma mimořádně zajímavým způsobem. Také v tomto případě je totiž dokladem nadregionálního kontaktu lengyelská keramika, včetně celých pohárů, stejně jemných a křehkých jako ty z Horních Počapel, nalezená v **Künzing-Unternbergu**, zde jen poněkud mladší, z fáze MOG Ib (Petrasch 1998). Přitom nálezy pohárů zde pocházejí nejen z rondelu, ale i ze sídlištních objektů vně jeho obvodu, interpretovaných U. Poensgen (2009) jako část osady užívané skupinou příslušníků lengyelské kultury. Lze předpokládat, že vzhledem ke vzácnému malovanému zboží, které si přinesli s sebou, se sotva jednalo o pomocné síly, spíše to mohli být lidé šířící ideu těchto monumentálních objektů a působící jako stavitelé či poradci při jejich budování. Situace na této dolnobavorské lokalitě tedy potvrzuje předpoklad, že při stavbě rondelů mimo oblast lengyelské kultury působily celé skupiny příslušníků LgK (Pavlů 1986; Petrasch 1994; Vávra 1994; Kazdová 2004).

Podobné řešení se nyní nabízí i v případě **Horních Počapel**. Skutečnost, že jde o celý set zvyšuje možnost, že i tento nález – stejně jako soubor z Buštěhradu – lze interpretovat jako **stopu komunity**, která se zde nezdržovala jen náhodně či krátkodobě, kupř. z důvodů směny zboží, ale jistou dobu zde žila. V časovém horizontu, do něhož oba nálezy spadají a který, jak nutno připomenout, není ještě zřetelně definovaný (rozdíly mezi fázemi MOG Ia0 a Ia1, stejně jako StK Ia1 a Ia2 jsou velmi malé), lze už zvažovat i přítomnost prvních „ideologů/šamanů – architektů“,⁵ kteří svou kulturu i fenomén budování rondelů šířili do sousedních, kulturně odlišných oblastí.

Relativní chronologie (tab. 5). Pokud jde o dosavadní schéma vztahu obou okruhů, StK a LgK, pak identifikace raně lengyelského horizontu Svodín–Friebritz–Zengővárkony a interpretace, resp. reinterpetace souborů z Horních Počapel a Buštěhradu, jež oba do tohoto horizontu spadají, ukázaly na ne-

5 Srv. možný výklad uložení skupiny hrobů uprostřed rondelu ve Friebritz nebo naopak rondel zbudovaný až kolem jejich hrobů (Neugebauer-Maresch et al. 2001, 233; Neugebauer-Maresch – Teschler-Nicola 2006).

zbytnost jeho revize. Za strany LgK situaci navíc komplikuje návrh přeradit fázi Unterwölbling, původně synchronizovanou s protolengyelskou skupinou Lužianky-Sé, až do horizontu Svodín-Friebritz-Zengővárkony, aniž by bylo řečeno, jaký vývoj mu v Rakousku předchází (Stadler – Ruttkay 2007), a také fakt, že badatelé nejsou zcela jednotní ani při klasifikaci a synchronizaci vlastní lengyelské kultury v sousedních regionech. Stejně jako v případě vypíchané keramiky bude i na této straně nezbytné vyhodnocení již dokončených výzkumů, včetně vztahu jednotlivých komponent sídelních areálů (např. vztah pohřebiště-sídliště-rondel ve Svodíně, Friebritz i v Transdanubii). Předložená tabulka reflektuje tuto novou situaci především z hlediska keramických importů a znaků přejímaných z lengyelského prostředí, s nutnou výhradou, že mezi jejich frekvencí v LgK a aplikací v StK může být jistý časový rozdíl. Přesvědčivé indicie déledobého soužití nositelů LgK s domácím obyvatelstvem (Horní Počaply, Buštěhrad) nás vedou k předpokladu, že ve střední fázi české vypíchané keramiky (StK III) bude možné vyčlenit jisté „období úsvitu“, během něhož docházelo k prvním stykům s LgK, aniž by to ještě zanechalo výrazné stopy na domácí produkci, a že teprve během jejich trvání dochází k přebírání nových, v českém prostředí cizích prvků, resp. idejí. Můžeme je předběžně označit jako fázi StK III/IV, či, analogicky k rakouskému třídění, StK IVa0. Na tab. 5 zdůrazňujeme korelaci nově formulovaného raně lengyelského horizontu Svodín-Friebritz-Zengővárkony s fází StK IVa1 mladšího stupně české vypíchané keramiky. Korelace fází StK IVb a V s mladšími fázemi lengyelské keramiky se zatím nemění, a shoduje se tak s koncepcí v tabulce využitých prací (Doneus 2001, Abb. 110; Pavúk 2007, Abb. 8; Stadler – Ruttkay 2007, Tab. 7; Čížmář et al. 2004, tab. 1; Podborský 2010, Tab. 2; Kalábková 2010, Tab. 1; Trnka 2012, Abb 4).

Ještě k otázce absolutního datování. Celý proces vzniku, vývoje i vyznění jak kultury s vypíchanou keramikou, tak s keramikou lengyelskou spadá do rámce 5. tisíciletí př. n. l. Nejstarší, přechodná fáze z keramiky lineární do vypíchané je datována na samý jeho počátek, k r. ± 5000 BC, formativní fáze LgK nejdříve k r. 4850 BC a v téže době se předpokládá i vznik mladšího stupně StK IV. Pozdní fáze vypíchané keramiky, StK V, je na našem území vystřídána pozdně lengyelskou skupinou Horní Cetno, odpovídající fázi LgK IIB-III, někdy v 44. stol. BC (Stadler – Ruttkay 2007, Tab. 7; Řídký et al. 2012, 684; Eibl et al. 2010, 196; Diaconescu 2014; Link 2014, 189).

4. ZÁVĚR

Předmětem práce je zhodnocení souboru tří nádob, objeveného při výzkumu v r. 2010 v Horních Počaplech u Mělníka. Jde o nádoby v Čechách dosud neznámého tvaru i výzdoby, navíc vyrobené z odlišné keramické hlíny než ostatní keramika z objektu 54, datovaná do mladšího stupně kultury s vypíchanou keramikou. Pokud jde o „domácí“ složku nálezového souboru, navrhli jsme její dataci zpřesnit komparací se situací sídelního areálu s rondelem v Bylanech 4 a s ním současného pohřebiště v Miskovicích. Horizontální stratigrafie tam dovolila rozlišit ve fázi IVa dvě subfáze: starší, StK IVa1, jež předcházela stavbu rondelu a je současná s kostrovým pohřebištěm v Miskovicích, a mladší, StK IVa2-IVb, odpovídající době stavby a funkce rondelu a horizontu žárových hrobů miskovického pohřebiště. Mohli jsme tak konstatovat, že obsah jámy 54 s vysokou pravděpodobností odpovídá nejstarší fázi sídelního areálu v Bylanech 4, jež spadá do subfáze StK IVa1.

V případě trojice nádob cizí proveniencí se zase spolehlivě prokázala jejich příslušnost do nově identifikovaného nejstaršího, „formativního“ horizontu lengyelské kultury Svodín-Friebritz-Zengővárkony, vypracovaného na základě nových výsledků rozboru řady lokalit z jihozápadního Maďarska, jihozápadního Slovenska a Dolního Rakouska, dosud však chybějícího na Moravě. Předpokládáme proto, že do Čech byly importovány nejspíše z území Dolního Rakouska.

V partii věnované problematice importů v tomto období docházíme k závěru, že tenkostěnné keramické zboží lengyelské proveniencí – nejčastěji bohatě zdobené malované poháry – nebylo určené ke směně. Do země se dostávalo nejspíše formou prestižních darů nebo osobního majetku, jak naznačuje např. nález pohárku lužianské keramiky z hrobu malého chlapce v Praze-Dejvicích či poháry ze sídlištních jam v Künzing-Unternbergu. Pravděpodobná je též souvislost těchto importů s šířením nové ideologie, spojené s výstavbou rondelů.

Vztah obou okruhů – s keramikou vypíchanou a lengyelskou, kulturně odlišných, ale v celém průběhu vývoje vzájemně se ovlivňujících, jsme se pokusili naznačit na relativně chronologické tabulce 5. Celý proces vzniku, vývoje i vyznění obou proběhl dle absolutní chronologie během 5. tisíciletí př. n. l. Nejstarší, přechodná fáze z keramiky lineární do vypíchané je datována na samý jeho počátek, ca k r. 5000 BC, formativní fáze keramiky lengyelské pak nejdříve k r. 4850 a přibližně s tímto datem lze spojit i vznik mladšího stupně kultury s vypíchanou keramikou.

LITERATURA

- Bareš, M. – Lička, M. 1976: K exaktnímu studiu staré keramiky. K otázkám vztahu vypíchané a lengyelské kultury, Sborník Národního muzea, řada A-Historie 30, 137–244.
- Bertemes, F. – Meller, H. Hrsg. 2012: Neolithische Kreisgrabenanlagen in Europa. Halle/Saale.
- Cladders, M. – Stäuble, H. – Tischendorf, T. – Wolfram, S. 2012: Zur linien- und stichbandkeramischen Besiedlung von Eytra, Kr. Leipzig. In: Siedlungen und Kulturwandel in der Bandkeramik. Dresden, 146–159.
- Čížmář, Z. – Pavúk, J. – Procházková, P. – Šmíd, M. 2004: K problému definování finálního stádia lengyelské kultury. In: Hensel, B. – Studeníková, E. (Hrsg.), Zwischen Karpaten und Ägäis. Gedenkschrift für Viera Němejcová-Pavúková. Studia honoraria 21. Rahden/Westf., 207–232.
- Diaconescu, D. 2014: Remarks on the Chronology of the Lengyel culture in the western half of the Carpathian Basin, based on the analysis of funerary assemblages, Praehistorische Zeitschrift 89, 12–39.
- Demján, P. 2010: Hroby na sídlisku lengyelskej kultúry vo Svodíne. Diplomová práca, Univerzita Komenského Bratislava.
- Demján, P. 2012: Grave typology and chronology of a Lengyel Culture settlement. Formalized methods in archaeological data processing. In: Kolář, J. – Trampota, F. (Hrsg.), Theoretical and metodological considerations in Central European Neolithic archaeology. BAR IS 2325. Oxford, 77–93.
- Demján, P. 2013: Výnimočné hroby lengyelskej kultúry zo Svodína. In: Peška, J. – Trampota, F. (eds.), Otázky neolitu a eneolitu. Mikulov–Olomouc, 25–38.
- Dombay, J. 1960: Die Siedlung und das Gräberfeld in Zengővárkony. Arch. Hung. 37. Bonn.
- Doneus, M. 2001: Die Keramik der mittelneolithischen Kreisgrabenanlage von Kammeg. Mitteilungen der Prähistorischen Kommission Wien 46. Wien.
- Dufek, J. 2014: Kolín-Štáralka, poloha U císařské silnice a opevněná sídliště předrondelového horizontu na počátku 5. tisíciletí př. Kr. In: Popelka, M. – Schmidtová, R. (eds.), Neolitizace aneb setkání generací. Praha, 59–105.
- Dvořák, F. 1936: Pravěk Kolínska. Soupis archaeological památek Kolínska a Kouřimska. Kolín.
- Eibl, F. – Leopold, M. – Schmotz, K. – Völkel, J. 2010: Die mittelneolithische Kreisgrabenanlage von Stephansposching, Lkr. Deggendorf. Zum Kenntnisstand nach den archäologischen und naturwissenschaftlichen Untersuchungen der Jahre 2008 und 2009, Vorträge des 28. Niederbayerischen Archäologentages, 165–202.
- Foster, P. 2003: A new henge „rondel“ and multi-cultural site at Horní Beřkovice, Czech Republic, The Prehistoric Society 43, 1–4.
- Gojda, M. – Trefný, M. a kol. 2011: Archeologie krajiny pod Řípem. Opomíjená archeologie 2. Plzeň.
- Hložek, M. 2013: Petroarcheologie neolitické keramiky z Horních Počapel (okr. Mělník) – předběžná zpráva. NZ archiv ARÚ Praha, č. j. TX-2011-3279.
- Horáková-Jansová, L. 1938: Ke vzniku české vypíchané keramiky, Obzor prehistorický 11, 81–138.
- Kalábková, P. 2009: Lengyelské osídlení střední Moravy. Dizertační práce, ÚAM FF MU. Brno.
- Kalábková, P. 2010: On the chronological Position of Central Moravia during of the Lengyel culture. In: Šuteková, J. – Pavúk, P. – Kalábková, P. – Kovár, B. (eds.), Panta Rhei. Bratislava, 239–254.
- Kalicz, N. 1978: Sé – eine spätneolithische Siedlung mit bemalter Keramik in Westtransdanubien. In: Archäologie des westpannonischen Raumes. Wien, 21–23.
- Kazdová, E. 1984: Těšetice-Kyjovice 1. Starší stupeň kultury s moravskou malovanou keramikou. Brno.
- Kazdová, E. 1986: Některé znaky protolengyelu ve starším stupni kultury s moravskou malovanou keramikou, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity E 31, 15–24.
- Kazdová, E. 2004: New observations on problems in the relationship between the Stroked Pottery and Lengyel cultures. In: Hensel, B. – Studeníková, E. (Hrsg.), Zwischen Karpaten und Ägäis. Gedenkschrift für Viera Němejcová-Pavúková. Studia honoraria 21. Rahden/Westf., 233–238.
- Kazdová, E. – Peška, J. – Matejciucová, I. 1999: Olomouc-Slavonín. Sídliště kultury s vypíchanou keramikou. Olomouc.
- Končelová, M. 2014: Neolitická sídelní aglomerace v prostoru dnešního Kolína. Rkp. tezí k dizertační práci. FF UK Praha.
- Kostka, M. – Kuchařík, M. – Řídký, J. – Švácha, A. 2011: Kruhy a zase kruhy. Neolitický rondel v Praze-Ruzyni, Praehistorica 29, 139–151.
- Křivánek, R. 2004: Geophysical prospection. New perspectives for settlement studies in Bohemia. In: Gojda, M. (ed.), Ancient Landscape, Settlement Dynamics and Non-destructive Archaeology. Praha, 39–71.
- Kyselý, R. 2007: Zvířecí kosti z archeologických objektů jordanovské kultury v Praze-Dáblicích, Archeologie ve středních Čechách 11, 125–130.
- Lenneis, E. – Neugebauer-Maresch, Ch. – Ruttkay, E. 1995: Jungsteinzeit im Osten Österreichs. St. Pölten–Wien.

- Lička, M. 1988: Mšeno (okres Mělník) a jeho okolí v pravěku, Časopis Národního muzea, řada historická 157, 1–20.
- Lička, M. 1990: Osídlení kultury s keramikou vypíchanou ve Mšeně u Mělníka I, Sborník Národního muzea, řada A-Historie 44.
- Lička, M. – Bareš, M. 1979: Antropomorfní nádoba lengyelské kultury z objektu č. VI/30 z Buštěhradu. okr. Kladno, Sborník Národního muzea, řada A-Historie 33, 69–176.
- Link, T. 2014: Siedlung von Dresden-Prohlis. Eine Fallstudie zum Kulturwandel in der Region der oberen Elbe um 5000 v. Chr. Dresden.
- Lutovský, M. – Smejtek, L. a kol. 2005: Pravěká Praha. Praha.
- Metlička, M. 2011: Archäologische Forschungen in neolithischen Siedlungsarealen Südwestböhmens 1990–2010, Fines Transire 20, 101–111.
- Michálek, J. – Pavlů, I. – Vencl, S. – Zápotocká, M. 2000: Nová neolitická sídliště (LnK a StK) a žárový hrob v Radčicích, okr. Strakonice v jižních Čechách. In: Pavlů, I. (ed.), In memoriam Jan Rulf. Památky archeologické – Supplementum 13. Praha, 266–302.
- Němejcová-Pavůvková, V. 1986a: Siedlung und Kreisgrabenanlagen der Lengyel-Kultur in Svodín (Südwestslowakei). In: Internationales Symposium über die Lengyel-Kultur. Nitra-Wien, 177–194.
- Němejcová-Pavůvková, V. 1986b: Vorbericht über die Ergebnisse der systematischen Grabung in Svodín in den Jahren 1971–1983, Slovenská archeológia 34, 133–176.
- Němejcová-Pavůvková, V. 1995: Svodín. Zwei Kreisgrabenanlage der Lengyel-Kultur. Bratislava.
- Neugebauer-Maresch, Ch. 1986: Ein Beitrag zur Erforschung der älteren Stufe der Lengyel-Kultur. In: Internationales Symposium über die Lengyel-Kultur. Nitra-Wien, 195–205.
- Neugebauer-Maresch, Ch. – Neugebauer, J.-W. – Großschmidt, K. – Randl, U. – Seemann, R. 2001: Die Gräbergruppe vom Beginn der Bemaltkeramik im Zentrum der Kreisgrabenanlage Friebritz-Süd, Niederösterreich, Preistoria Alpina 37, 187–253.
- Neugebauer-Maresch, Ch. – Teschler-Nikola, M. 2006: Zu den perimortalen Beschädigungen und postmortalen Lagerveränderungen der Bestattungen von Friebritz (NÖ) und ihre Bedeutung für die mittelnolithische Kreisgrabenanlage. In: Krenn-Leeb, A. – Grömer, K. – Stadler, P., Archäologie Österreichs 17/2. Festschrift für Elizabeth Ruttkay. Wien, 31–40.
- Novotný, B. 1962: Lužianská skupina a počiatky malovanej keramiky na Slovensku. Bratislava.
- Pavlů, I. 1986: Neolithische Grabenanlage in Böhmen, A. Béri Balogh Ádám muzeum Évkönyve 13, Szekszárd, 255–263.
- Pavlů, I. – Rulf, J. – Zápotocká, M. 1995: Bylany rondel. Model of the neolithic site. Památky archeologické – Supplementum 3. Praha.
- Pavlů, I. – Zápotocká, M. 1979: Současný stav a úkoly studia neolitu v Čechách, Památky archeologické 70, 281–318.
- Pavlů, I. ed. – Zápotocká, M. 2007: Archeologie pravěkých Čech 3. Neolit. Praha.
- Pavlů, I. ed. – Zápotocká, M. 2013: The Prehistory of Bohemia 2. The Neolithic. Praha.
- Pavúk, J. 1981: Súčasný stav štúdia lengyelskej kultúry na Slovensku, Památky archeologické 72, 255–299.
- Pavúk, J. 2004: Kommentar zu einem Rückblick nach vierzig Jahren auf die Gliederung der Lengyel-Kultur, Slovenská archeológia 52, 139–160.
- Pavúk, J. 2007: Zur Frage der Entstehung und Verbreitung der Lengyel-Kultur. In: Kozłowski, J.-K. – Rączky, P. (eds.), The Lengyel, Polgár and related cultures in the Middle/late Neolithic in Central Europe. Kraków, 11–28.
- Pecínovská, M. 2010: Nálezová zpráva o záchraném archeologickém výzkumu „Sportovní areál Horní Počaply (okr. Mělník)“, NZ ARÚ Praha, č. j. TX-2011-3297.
- Pecínovská, M. – Malyková, D. 2011: Sídlíšní objekty z pozdní doby bronzové v Horních Počaplech, Archeologie ve středních Čechách 15, 291–300.
- Pechtl, J. 2014: Zwischen Erdwerk und Rondell: Stichbandkeramische Funde aus Stephansposching, Lkr. Deggenedorf. In: Husty, L. – Irlinger, W. – Pechtl, J. (Hrsg.), Festschrift für Karl Schmotz zum 65. Geburtstag. Rahden/Westf., 61–77.
- Petrasch, J. 1990: Mittelneolithische Kreisgrabenanlagen in Mitteleuropa, Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 71, 407–564.
- Petrasch, J. 1994: Die Einflüsse der Lengyel-Kultur auf die mittelnolithische Entwicklung in Südostbayern. In: Internationale Symposium über die Lengyel-Kultur 1888–1988. Brno-Lódz, 208–217.
- Petrasch, J. 1998: Die jungsteinzeitliche Kreisgrabenanlage von Künzing-Unternberg. Deggenedorf.
- Podborský, V. 2010: Ein Beitrag zur Periodisierung der südmährischen neolithischen bemalten Keramik. In: Šuteková, J. – Pavúk, P. – Kalábková, P. – Kovár, B. (eds.), Panta Rhei. Bratislava, 219–225.
- Podborský, V. – Kazdová, E. – Košťuřík, P. – Weber, V. 1977: Numerický kód moravské malované keramiky. Brno.

- Podborský, V. a kol. 1993: Pravěké dějiny Moravy. Brno.
- Poensgen, U. 2009: Bemalte und andere Lengyel-Keramik von Künzing-Unternberg. In: Gedenkschrift für Karl Böhm. Rahden/Westf., 79–91.
- Rulf, J. 1991: Archeologický výzkum neolitického sídliště v Roztokách. *Keramika, Muzeum a současnost* 10/1–2, 88–176.
- Ruttkay, E. 1979: Ein Grubeninhalt der älteren bemalten Keramik aus Unterwölbling, p. B. St. Pölten, Niederösterreich, *Annales des Naturhist. Museums Wien* 82, 743–758.
- Ruttkay, E. 2001: Über anthropomorphe Gefäße der Lengyel-Kultur – Der Typ Svodín, *Preistoria Alpina* 37, 255–272.
- Řídký, J. 2011: Rondely a struktura sídelních areálů v mladoneolitickém období. *Disertationes archaeologicae Brunenses/Pragensesque*. Praha–Brno.
- Řídký, J. – Květina, P. – Půlpán, M. – Kovačiková, L. – Stolz, D. – Brejcha, R. – Šreinová, B. – Šrein, V. 2012: Analýza a interpretace nálezů z příkopu neolitického rondelu ve Vchynicích (okr. Litoměřice), *Archeologické rozhledy* 64, 628–694.
- Řídký, J. – Kovačiková, L. – Půlpán, M. 2013: Chronologie mladoneolitických objektů a soubor kosterních zvířecích pozůstatků ze sídelního areálu s rondelem ve Vchynicích (okr. Litoměřice), *Archeologické rozhledy* 65, 227–284.
- Sklenář, K. 1982: Pravěké nálezy na Mělnicku a Kralupsku. 1–2. Mělník.
- Sklenář, K. 1985: Vlastivědné muzeum v Mělníce – katalog pravěké sbírky III, *Zprávy Československé společnosti archeologické* 29.
- Sklenář, K. 1994: Pravěké nálezy na Mělnicku a Kralupsku. 1. řada oprav a doplňků. Mělník.
- Sklenář, K. 1999: Pravěk na soutoku. Mělník.
- Stadler, P. – Ruttkay, E. 2007: Absolute Chronologie of the Moravien-Eastern-Austrian Groupe (MOG) of the Painted Pottery (Lengyel-Cultur) based of new radiocarbon dates from Austria. In: Kozłowski, J.-K. – Ráczky, P. (eds.), *The Lengyel, Polgár and related cultures in the Middle/late Neolithic in Central Europe*. Kraków, 117–146.
- Stolz, D. 2014: Štěpaná industrie z objektů kultury s vypíchanou keramikou z Horních Počapel, okr. Mělník, *Archeologie ve středních Čechách* 18, 549–552.
- Šumberová, R. – Malyková, D. – Vepřeková, J. – Pecinová, M. 2010: Sídelní aglomerace v prostoru dnešního Kolína. Záchraný výzkum v trase obchvatu města, *Archeologické rozhledy* 62, 661–679.
- Šumberová, R. 2012: Cesta napříč časem a krajinou. Katalog k výstavě nálezů ze záchraného archeologického výzkumu v trase obchvatu Kolína 2008–2010. Praha.
- Trnka, G. 2012: Die Erforschung der mittelnolithischen Kreisgrabenanlage von Kamegg im nördlichen Österreich. In: Bertemes, F. – Meller, H. (Hrsg.), *Neolithische Kreisgrabenanlagen in Europa*. Halle/Saale, 197–221.
- Turek, J. 2005: Neolit – mladší doba kamenná. In: Lutovský, M. – Smejtek, L. a kol., *Pravěká Praha*. Praha, 157–238.
- Turek, J. – Foster, P. 1999: Výzkum polykulturního naleziště v Tišicích (okr. Mělník), *Zprávy České archeologické společnosti, Supplément* 42, 6–7.
- Vašímová, M. 2014: Sídliště kultury s vypíchanou keramikou v Kolíně-Hlubokém Dole. *Magisterská práce*. FF UK Praha.
- Vávra, M. 1994: Die Lengyel-Kultur in Böhmen. In: *Internationale Symposium über die Lengyel-Kultur 1888–1988*. Brno–Lódž, 241–247.
- Zalai-Gaál, I. 2001: Die Gräbergruppe-B2 von Morágy-Tüzködob und der frühere Abschnitt der Lengyel-Kultur, *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 52, 1–48.
- Zalai-Gaál, I. 2007: Zengővárkony–Svodín–Friebritz: Zu den chronologischen Beziehungen zwischen den territorialen Gruppen der Lengyel-Kultur aufgrund der Gräberfeldanalyse. In: Kozłowski, J.-K. – Ráczky, P. (eds.), *The Lengyel, Polgár and related cultures in the Middle/late Neolithic in Central Europe*. Kraków, 147–184.
- Zápotocká, M. 1967: Das Skelettgrab von Praha-Dejvice, *Archeologické rozhledy* 19, 64–87.
- Zápotocká, M. 1970: Die Stichbandkeramik in Böhmen und in Mitteleuropa. In: Schwabedissen, H. (Hrsg.), *Die Anfänge des Neolithikums vom Orient bis Nordeuropa. Teil II. Östliches Mitteleuropa*. Köln–Wien. Sonderabdruck.
- Zápotocká, M. 1984: Armringe aus Marmor und anderen Rohstoffen im jüngeren Neolithikum Böhmens und Mitteleuropas, *Památky archeologické* 75, 50–132.
- Zápotocká, M. 1986: Die Brandgräber von Vikletice – Ein Beitrag zum chronologischen Verhältnis von Stich- und Rheinbandkeramik, *Archeologické rozhledy* 38, 623–649.
- Zápotocká, M. 1998: Bestattungsritus des böhmischen Neolithikums (5500–4200 B. C.). *Gräber und Bestattungen der Kultur mit Linear-, Stichband- und Lengyelkeramik*. Praha.

- Zápotocká, M. 2004: Chrudim. Příspěvek ke vztahu české skupiny vypíchané keramiky ke skupině Samborzec-Opatów, *Archeologické rozhledy* 56, 5–55.
- Zápotocká, M. 2007: Die Entstehung und Verbreitung der Kultur mit Stichbandkeramik in Mitteleuropa. In: Kozłowski, J.-K. – Ráczky, P. (eds.), *The Lengyel, Polgár and related cultures in the Middle/late Neolithic in Central Europe*. Kraków, 199–215.
- Zápotocká, M. 2009: Neolitické sídelní regiony v Čechách (ca 5300–4400 př. Kr.). Region Litoměřicko. *Archeologické studijní materiály* 18. Praha.
- Zápotocká, M. – Zápotocký, M. 2014: Axtförmige Scherbenanhänger der böhmischen Stichbandkeramik. In: Husty, L. – Irlinger, W. – Pechtl, J. (Hrsg.), *Festschrift für Karl Schmotz zum 65. Geburtstag*. Rahden/Westf., 79–89.
- Zápotocký, M. 1992: *Streitäxte des mitteleuropäischen Äneolithikums*. Weinheim.
- Zápotocký, M. 2000: Eneolitická výšinná sídliště a komunikace. In: Pavlů, I. (ed.), *In memoriam Jan Rulf. Památky archeologické – Supplementum* 13. Praha, 480–488.

HORNÍ POČAPLY: DER ERSTE KERAMIKBEFUND AUS DER ANFANGSPHASE DER LENGYEL-KULTUR IN BÖHMEN

1. Einleitung

An der Wende vom 6. zum 5. Jahrtausend v. Chr. transformierte sich das zentrale Gebiet der westlichen Kultur mit Linearbandkeramik (LnK) (Pavlů – Zápotocká 2013, 111) in zwei territorial sowie inhaltlich selbständige Einheiten: östlich der March in die Lengyel-Kultur (LgK – Abb. 14: 1, 2) und westlich desselben Flusses in die Kultur mit Stichbandkeramik (StK – Abb. 14: 3). An der Elbe hat sich der schnelle Übergang von der Ritz- zur Stichverzierung gleich am Anfang des 5. Jahrtausends v. Chr. abgespielt (Zápotocká 2009, 303; Link 2014, 189), im Donauebiet dagegen war die Entwicklung zur Lengyel-Kultur eher allmählich. Die Anfangsphase ist hier erst ins 48. Jahrhundert v. Chr. zu datieren (Stadler – Ruttkay 2007, 130). Die Beziehungen zwischen den beiden Kreisen, ihren Stufen und Phasen, kann man mit Hilfe der Radiokarbonaten verfolgen. Die Länge einzelner Phasen bestimmt man jedoch nur mit gewisser Wahrscheinlichkeit (Doneus 2001; Stadler – Ruttkay 2007; Diaconescu 2014). Beim Synchronisieren der beiden Kulturen ist deswegen immer noch die Vergleichschronologie wichtig, die im Idealfall auf direkten Importen gestützt ist.

Achtzig Jahre nach dem Fund eines Protolengyel-Bechers der Lužianky-Gruppe, der aus der Südostslowakei importiert wurde und die Bestattung eines Jungen in dem 300 km entfernten Prag-Dejvice begleitete (Horáková-Jansová 1938; Zápotocká 1967; Bareš – Lička 1979), konnte man im J. 2010 einen weiteren einzigartigen Fundverband freilegen, der den Kontakt zwischen dem Anfangsstadium der Lengyel-Kultur im Mitteldonauebiet und der böhmischen StK belegt. In Horní Počaply, 25 km nördlich von Prag auf dem Ufer der Elbe – einer wichtigen Kommunikationsstrecke, die seit der Urzeit Mähren und den Südostteil Europas mit Böhmen verbunden hat – wurde aus einer Grube mit Keramik der Phase StK IVa1 ein Verband von drei bemalten Gefäßen geborgen. Es handelt sich um Keramik, die im böhmischen Umfeld bisher unbekannt war und mit ihren Formen und Verzierung auf den sog. formativen Horizont der Lengyel-Kultur verweist.

2. Die archäologische Ausgrabung in Horní Počaply

Die Ausgrabung verlief im J. 2010 auf der Fläche einer multikulturellen Fundstelle (Pecinová – Malyková 2011, obr. 1), die etwa 200 m von der Elbe entfernt ist (Abb. 1–2). Stichbandkeramik stammt aus sieben Objekten, siehe Tab. 1, Beschreibung von Material und Formen Tab. 2, von Verzierung Tab. 3. Aus Objekt 54 barg man 159 StK-Einheiten (97 mit Verzierung): den Fundkomplex datieren wir an den Anfang der jüngeren Stufe, in die Phase StK IVa (Abb. 6–10, 13). Eine fremde Komponente repräsentieren hier 11 bemalte Fragmente aus der Mitte der Grube, von denen man drei beinahe vollständige Gefäße rekonstruieren konnte. Gefertigt wurden sie aus feingeschlemmtem weißlich-grauem Löss, dessen Ursprung trotz der durchgeführten Analyse nicht festgestellt werden konnte (Hložek 2013), der aber vom Material der hier vorkommenden StK-Fragmente völlig abweicht:

1. Dünnwandiger Becher mit niedrigem rundem Bauch und Omphalos-Boden (5 Fr.). Auf dem Hals sieht man fünf horizontale umlaufende rot gemalte Bänder, auf dem Gefäßkörper vertikale Bänder. Ein horizontaler Streifen befindet sich auf der Innenseite des Mündungsrandes, Farbspuren sind auch auf dem Omphalos-Boden erhalten. Die Oberfläche ist geglättet, stellenweise mit dünnem gelblich-ockerfarbenem Überzug bezogen, H. 152 mm (Abb. 9: 72; 13: 72). – 2. Teil eines kugeligen Gefäßes mit abgebrochenem Rand und flachem (?) Boden (5 Fr.). Unter der Bauchwölbung befinden sich 3 getupfte Knubben. Auf der Außenseite des Gefäßes wurde keine Verzierung identifiziert, auf der Innenseite des Mündungsrandes ein rot gemalter horizontaler Streifen. Der Gefäßkörper trägt Spuren von roter Farbe, die Oberfläche ist geglättet, H. 128 mm (Abb. 9: 73; 13: 73). – 3. Teil einer seichten breiten Schale mit Rundboden. Auf der Außenseite des Randes befinden sich Spuren von roter Farbe, die Oberfläche ist geglättet, H. 32 mm (Abb. 9: 74).

In der Kultur mit mährischer bemalter Keramik (MBK) in Mähren haben wir vergleichbare Formen und Verzierung nicht gefunden (Podborský a kol. 1977; Kazdová 1984), festgestellt wurden sie aber in Niederösterreich. In den 1980er Jahren hat man dort eine Kreisgrabenanlage aus der älteren Stufe der Mährisch-Österreichischen Gruppe der bemalten Keramik (MOG) in Friebritz-Süd untersucht. In ihrer Mitte wurde eine Gruppe von besonderen Körpergräbern (Neugebauer-Maresch et al. 2001; Neugebauer-Maresch – Teschler-Nicola 2006) mit Keramik freigelegt, die mit ihren Formen und den ausschließlich in roter Farbe ausgeführten Ornamenten bislang die genauesten Analogien anbietet. Vergleichbare Keramik kennt man auch aus südslovakischen Svodín. Gefunden wurde sie dort in einem Gräberfeld und einer Siedlung aus der Zeit vor dem Bau der dortigen Kreisgrabenanlage (Němčicová-Pavůvková 1995; Pavůk 2007; Demján 2010). Das dritte Gebiet mit Keramik dieser Art repräsentiert das südwestliche Transdanubien (Dombay 1960; Zalai-Gaál 2007). Anhand dieser Funde erarbeitete man den Horizont Svodín–Friebritz–Zengővárkony, der in einer Konferenz in Krakau im J. 2006 vorgestellt wurde und den E. Ruttkay und P. Stadler (2007) in Österreich als die „formative Anfangsphase“ – Stufe MOG Ia0 benannt haben.

Aus Grube 54 stammt auch eine bescheidene Kollektion von **Spaltindustrie** (Stolz 2014) und zwei aus Scherben geschliffene „Anhänger“, einer von ihnen in Form einer Miniaturhammeraxt (Abb. 9:75; 13:75). Anhänger von diesem Typ sind nur im Zusammenhang mit StK bekannt, und zwar aus Böhmen, Mähren und dem Saalegebiet. Unser Exemplar imitiert die Streitäxte vom Lengyel-Typus (Zápotocký 1992; Zápotocká – Zápotocký 2014). Sieben **Beinperlen**, die laut R. Kyselý durch das Abschneiden von Rändern der Metapodien von fuchsgrößen Säugetieren gefertigt wurden (Abb. 9: 77; 13: 77), könnten zu einer Halskette gehört haben.

Horní Počaply in der neolithischen Siedlungsstruktur Böhmens und der Region um Mělník. Das Gebiet am Zusammenlauf zweier böhmischer Hauptflüsse, der Moldau und der Elbe, war im Neolithikum relativ dünn bevölkert (Sklenář 1982, I-II; 1985; 1994; 1999). Die meisten Fundstellen liegen auf Ufern der beiden Flüsse (Abb. 16) und mit ihrer Verteilung erweckt die Region eher den Eindruck eines Durchgangsgebietes. Zusammenhängende Besiedlung dehnt sich aus die Elbe hinab bis in die Region von Litoměřice und weiter nach Norden (Zápotocká 2009). Unsere Fundstelle liegt an der Elbe, nur 10 km von ihrem Zusammenlauf mit der Moldau entfernt, und die Lengyel-Kultur könnte sie sowohl die Elbe hinab aus der Gegend von Kolín (Dvořák 1936; Váora 1994; Šumberová 2012), als auch die Moldau hinab aus dem Gebiet der Prager neolithischen Agglomeration (Turek 2005) erreicht haben.

3. Diskussion

3.1. Position des Objektes 54 im chronologischen System der böhmischen Stichbandkeramik

Die Aussonderung des Horizontes Svodín–Friebritz–Zengővárkony als Anfangsphase der LgK und der Fund von importierten Gefäßen identischen Charakters in der böhmischen StK fordern eine Überprüfung der gegenseitigen Beziehung zwischen den beiden Kulturen. Die böhmische StK gliedern wir in zwei Stufen auf: die ältere Stufe (Phasen StK I–III) repräsentiert lokale Entwicklung aus der LnK, die jüngere Stufe (Phasen StK IVa–b, V) dann die Periode unter dem kulturellen und zivilisatorischen Einfluss der Lengyel-Kultur. Nach Veröffentlichung des Lužianky-Bechers aus Prag-Dejvice setzte sich die Korrelation Lužianky = StK III durch und die jüngere Stufe StK IVa–b wird mit der älteren Stufe LgK Ia–b synchronisiert (Kazdová 1984; Zápotocká, 1986; Podborský a kol. 1993; Lenneis – Neugebauer-Maresch – Ruttkay 1995; Pavůk 2004).

Nachdem wir die heimische Keramik aus Grube 54 in die Phase StK IVa und die drei Lengyel-Gefäße in die formative Phase LgK Ia0 eingegliedert haben, versuchten wir die Datierung des Objektes 54 durch einen Vergleich mit den Verhältnissen im Mikroareal Bylany 4 (Pavůl – Rulf – Zápotocká 1995) zu präzisieren. Die dortige Situation ermöglichte es nämlich, die Phase StK IVa in zwei Subphasen aufzuteilen: **Subphase IVa1**, die anhand der Funde aus der älteren Phase der Siedlung und aus den zeitgleichen Körpergräbern auf dem Gräberfeld in Miskovice definiert wurde, und **Subphase IVa2**, die die Bauzeit der Kreisgrabenanlage repräsentieren sollte, in der auch der Ritus von Körper- zu Brandbestattungen auf dem Gräberfeld wechselte (Zápotocká 1998). Aus dem Vergleich der chronologisch signifikanten Keramikmerkmale der beiden Horizonte (vgl. Tab. 4, Spalten 1–4 und Table 10 in: Pavůl – Rulf – Zápotocká 1995) mit dem Inhalt der Grube 54 aus Horní Počaply ist es ersichtlich, dass die hiesige StK in den meisten Attributen tatsächlich mit Keramik aus Befunden des älteren Horizontes übereinstimmt. Wir können sie daher an den **Anfang der jüngeren Stufe – Subphase StK IVa1** datieren.

Die Gültigkeit dieser Prämisse sollte auch durch einen Vergleich mit den neu untersuchten Siedlungsarealen der StK mit Kreisgrabenanlagen in Horoměřice (Řídký 2011) und Vchynice (Řídký et al. 2012; 2013) bestätigt werden, vgl. Tab. 4, Spalten 5–6. Die Keramik aus Gräben der beiden Rondelle unterscheidet sich von der Grube 54 durch eine höhere Zahl an jüngeren Elementen (genauso wie die aus den Gräben in Bylany), sie sollten also etwas jünger sein.

3.2. Phase StK IVa und die Anfänge von Kreisgrabenanlagen auf dem Gebiet der StK

In Fragen der Datierung des Baus der Rondelle, ihrer Funktion und ihres Untergangs auf dem Territorium **der Kulturgruppen mit Stichverzierung** (Böhmen, Niederbayern, Mitteldeutschland) sind sich die Forscher bei weitem nicht einig. Die meisten von ihnen konzentrieren sich auf die Datierung der Verfüllung der Gräben (übersichtlich Řídký 2011; Bertemes – Meller Hrsg. 2012). Wir glauben, dass die feinere Gliederung der Anfangsphase der jüngeren StK die Schlüsselbedeutung für die Frage hat, wann sich in der böhmischen StK der Einfluss des LgK-Kreises durchzusetzen begann und wann hier die Idee der rondellartigen monumentalen Bauten angelangt ist. Beitragen sollte dazu die präzise

Datierung sämtlicher Komponenten der Siedlungsareale, in denen sich diese Anlagen befinden und über welche wir nur vorläufige Berichte besitzen (Prag-Krč: Lutovský – Smejtek 2005; Prag-Ruzyně: Kostka et al. 2011; in Sachsen-Anhalt Eythra: Cladders et al. 2012; in Unterbayern Künzing-Unternberg und Stephansposching: Poensgen 2009; Eibl et al. 2010; Pechtl 2014). Als meistversprechend kann in dieser Hinsicht das ausgedehnte Areal in Kolín mit vier Rondellen und zahlreichen StK-Siedlungen betrachtet werden (Šumberová et al. 2010; 2012; Končelová 2014; Dufek 2014). Seit ihrer Bearbeitung warten wir auch auf die Revision der Gliederung des Anfangs der jüngeren Stufe der Stichbandkeramik – einer historisch bedeutsamen Periode, die chronologisch und die Entwicklung betreffend dem Anfangshorizont der Lengyel-Kultur und der anschließenden Periode der „Lengyelisierung“ Mitteleuropas entspricht.

3.3. Die Beziehung der böhmischen StK zum Lengyel-Kreis im Lichte keramischer Importe

Für einen direkten Vorläufer der Lengyel-Kultur hält man heutzutage die Lužianky-Gruppe (Novotný 1962), die zusammen mit den Funden aus ungarischem Sé (Kalicz 1978) und österreichischem Unterwölbling (Ruttkey 1979) als „Protolengyel“ bezeichnet wird (Pavúk 1981). Die Lengyel-Kultur hat nach ihrer Herausbildung (Abb. 14) ein zusammenhängendes Gebiet von Südwestungarn bis zur Südwestslowakei, im Westen Niederösterreich (örtliche Fazies der MOG) und Mähren (MBK) eingenommen, wo sie dann einige Jahrhunderte lang (ca. 4800–4100: Stadler – Ruttkey 2007) überlebt hat. Sie ist noch weiter nach Westen (Böhmen, Bayern) und Norden (Polen, Mitteleuropa) durchgedrungen, wo sie in beträchtlichem Maße die Entwicklung der Kultur mit Stichbandkeramik beeinflusste und die Entstehung von jüngeren regionalen Gruppen mit stichverzierter Keramik angeregt hat. In der älteren Phase hat sie kein weiteres Gebiet mehr besetzt und ist im Grunde an der Böhmischo-mährischen Höhe stehen geblieben (Podborský et al. 1993; Zápotocká 2007).

Synchronisierung der beiden Kulturkreise, der StK und der LgK, stützt sich auch auf **keramische Importe**. Bei Keramik handelt es sich viel mehr um Privatbesitz (wie es der Lužianky-Becher aus dem Grab in Dejvice andeutet), bzw. um eine Begleiterscheinung der Kontakte zwischen einzelnen Gemeinschaften, als um Austauschware. Aus dem Jungneolithikum, das wir als eine sehr dynamische Periode betrachten, gibt es in Böhmen schon eine ganze Reihe von Funden, dank denen sich die Entwicklung der böhmischen StK mit entfernten, kulturell abweichenden Gebieten synchronisieren lässt (außer der LgK auch mit dem Rhein- und Saalegebiet, Niederbayern oder Klempol: Zápotocká 1984; 1986; 2004; Metlička 2011).

Das häufigste Beispiel der Importe aus dem Lengyel-Umfeld repräsentieren **vereinzelte Scherben** von bemalter Keramik, die in Objekten der jüngeren Stufe der StK zum Vorschein kommen (Vávra 1994; Šumberová 2012; Rulf 1991). Ähnlich ist dem auch in Mittelmähren, wohin die zusammenhängende Besiedlung mit älterer MBK nicht mehr hineinreichte (Kazdová 2004; Kalábková 2009). Die Funde von **vollständigen Gefäßen** – meistens Bechern – sind zweifellos eine zuverlässigere Quelle:

Das älteste Beispiel dieser Art bildet der Becher aus dem bekannten **Grab von Prag-Dejvice** (vgl. Kap. 1). Der **Keramikbefund aus Horní Počaply** (Abb. 9 und 13) ist etwa jünger und fällt in die Anfangsphase der LgK. Diese Zeitperiode repräsentieren (a) die ältesten Gräber und die Siedlung in Svodín – Stufe LgK IA (Pavúk 2007; Demján 2010; 2012), (b) eine Gruppe von Sonderbestattungen innerhalb der Kreisgrabenanlage von Friebritz-Süd – formative Anfangsphase Ia0 (Doneus 2001; Neugebauer-Maresch et al. 2001; Stadler – Ruttkey 2007) und (c) die Anfangsphase des Gräberfeldes von Zengővárkony – Periode LgK Ia1 (Zalai-Gaál 2007). Die Hauptformen dieser „formativen Phase“ sind dreigliedrige Becher mit hohem Hals (Abb. 15), Kugeltöpfe, Schalen auf massivem Fuß, Schüsseln auf hohem Hohlfuß und die Pilzgefäße. Besonders charakteristisch ist die Verzierung der Gefäße mit roten Streifen (auf der Außen- sowie Innenseite des Halses horizontale Streifen, auf dem Gefäßkörper vertikale oder schräge Streifen: Stadler – Ruttkey 2007, Taf. 1). Dieser Horizont der frühen LgK wurde in Mähren bislang nicht nachgewiesen. Umso mehr überrascht es, dass im mittelböhmischen Počaply gleich ein ganzer Keramikverband gefunden wurde. Sein Inhalt – ein Becher, ein Kugeltopf und eine Schale – macht den Eindruck einer Grabausstattung. Diese „Grabgarnitur“ könnte eine Bestattung in Siedlungsgrube begleitet haben, wo die Grube sowie das „Grab“ im Hinblick auf die Datierung der beiden Komponenten – der StK und der LgK – relativ zeitgleich sein sollten, d. h. spätestens aus der Phase StK IVa1.

Mit unserem Thema hängt chronologisch sowie interpretatorisch der **Befund aus Buštěhrad** aus dem J. 1926 zusammen. Aus Grube Nr. VI/30 barg man außer einigen Scherben der jüngeren StK auch Fragmente zweier anthropomorpher Gefäße (Abb. 16) vom Typ Svodín (Lička – Bareš 1979; Němejcová-Pavúková 1986b; Ruttkey 2001; Demján 2013), rotbemalte Scherben (automatisch damals als MBK klassifiziert) und zwei vollständige massive Gefäße, die mit eigenartig ausgeführtem Tremolierstich verziert sind.

Mit der **Frage der Herkunft der LgK-Importe** haben sich im Zusammenhang mit den Befunden aus Dejvice und Buštěhrad M. Lička und M. Bareš beschäftigt (1976; 1979). Mit Hilfe der Analysen von Tonproben des Bechers aus Prag-Dejvice und dem Material direkt aus der Fundstelle Lužianky konnten sie nachweisen, dass der Becher tatsächlich in der Südwestslowakei hergestellt wurde. Zu einem anderen Ergebnis kamen sie im Fall des Befundes aus Buštěhrad. Analysiert wurden Scherben und Löss aus dem Kataster von Buštěhrad und für Vergleichszwecke auch Löss und Scherben aus der mährischen Fundstelle von Hluboké Mašůvky, dem Zentrum der MBK. In diesem Fall konstatierten sie, dass die bemalte Keramik weder aus Mähren noch aus Buštěhrad, sondern höchstwahrscheinlich aus breiterem Gebiet Mittelböhmens stamme. M. Lička (Lička – Bareš 1979, 120) zufolge wurde sie offensichtlich von einem „Mitglied der (migrierenden?) LgK auf seinem Weg irgendwo in Mittelböhmen“ erzeugt, von einer Gruppe, die hier schon länger

gelebt hat und die Herstellung von Keramik den lokalen Bedingungen anpasste. Das rekonstruierte anthropomorphe Gefäß (Abb. 16:1-2) repräsentiert eine relativ getreue Kopie der Gefäße in Form von „Adorantinnen“ aus Svodín in der Südwestslowakei (Abb. 16:3), die P. Demján (2010) in die Phase LgK IA, d. h. in den Horizont Svodín–Friebritz–Zengővárkony datiert. Demzufolge sollten der Befund aus Buštěhrad und die drei Lengyel-Gefäße aus Horní Počaply relativ zeitgleich sein.

Was es die **Herkunft der Gefäße aus Horní Počaply** angeht, führt die Tatsache, dass die genauesten Analogien zu ihnen aus Gräbern in Friebritz (Abb. 15: 3, 4) stammen, zu der Annahme, dass deren Heimat das Mitteldonaugebiet gewesen ist. Die kürzeste Verbindung mit Böhmen (ca. 300 km) repräsentiert die Kommunikationsstrecke des späteren Haberer Steig, der durch Südwestmähren und die Böhmischo-mährische Höhe ins Elbegebiet in der Gegend von Kolín führte (Zápotocký 2000). Die zweite Möglichkeit – die südliche Strecke entlang der Donau und dann durch das beinahe unbevölkerte Südböhmen – ist weniger wahrscheinlich (Michálek et al. 2000), obwohl die Verbindung zwischen Niederösterreich und Bayern die Donau hinauf zuverlässig nachgewiesen ist. Einen Beleg für überregionale Kontakte repräsentiert die Lengyel-Keramik einschließlich vollständiger Becher aus **Künzing-Unternberg**, hier etwas jünger, aus der Phase MOG Ib (Petrasch 1998). Die Becher stammen sowohl aus der Kreisgrabenanlage, als auch aus Siedlungsobjekten außerhalb des Rondells. Diese Objekte interpretierte U. Poensgen (2009) als Teil einer StK-Siedlung, das von einer Gruppe der Mitglieder der Lengyel-Kultur bewohnt gewesen sei. Im Hinblick auf die wertvolle bemalte Ware, die diese Siedler mitgebracht haben, handelte es sich höchstwahrscheinlich um Bauer oder Berater beim Bau dieser monumentalen Erdwerke (Pavlu 1986; Petrasch 1994; Vávra 1994; Kazdová 2004).

Eine ähnliche Lösung bietet sich auch im Fall von **Horní Počaply** an. Die Tatsache, dass es sich um eine ganze Garnitur von Gefäßen handelt, erhöht die Möglichkeit, dass sich dieser Befund, genauso wie der Fundverband aus Buštěhrad, als eine **Spur von Anwesenheit einer Kommune** interpretieren lässt, die hier nicht zufällig oder kurzfristig verweilte, z. B. wegen dem Warenaustausch, sondern hier für eine gewisse Zeit gelebt hat. In dem Zeithorizont, in den die beiden Befunde fallen und der, wie es zu betonen ist, noch nicht klar definiert wurde (die Unterschiede zwischen den Phasen MOG Ia0 und Ia1, genauso wie StK Ia1 und Ia2 sind sehr gering), kann man auch die Anwesenheit von „Ideologen/Schamanen – Architekten“ in Betracht ziehen, die ihre Kultur sowie das Phänomen der Kreisgrabenanlagen in die benachbarten, kulturell abweichenden Gebiete verbreitet haben.

Relative Chronologie (Tab. 5). Was es das bisherige Schema der Beziehung zwischen den beiden Kreisen, der StK und der LgK, angeht, verweist die Identifizierung des frühen Lengyel-Horizontes Svodín–Friebritz–Zengővárkony und Interpretation der Fundkomplexe aus Horní Počaply und Buštěhrad, die in diesen Horizont fallen, auf die Notwendigkeit seiner Revision. Vonseiten der LgK kompliziert die Situation zudem noch der Entwurf, die Phase Unterwölbling in diesen Horizont zu verschieben, und die Tatsache, dass sich die Forscher beim Klassifizieren und Synchronisieren einzelner Regionen der LgK nicht einig sind. Genauso wie im Fall der StK wird es auch hier nötig sein, die bereits abgeschlossenen Grabungen auszuwerten, einschließlich der Beziehung zwischen einzelnen Komponenten der Siedlungsareale (z. B. die Beziehung Gräberfeld – Siedlung – Kreisgrabenanlage in Svodín, Friebritz und in Transdanubien). Die vorliegende Tabelle reflektiert die neue Situation mit nötigem Vorbehalt, dass es zwischen der Frequenz der neuen Elemente in der LgK und deren Anwendung in der StK eine Zeitverschiebung geben könnte. Überzeugende Indizien der ersten Kontakte der LgK mit einheimischer Bevölkerung führen uns zu der Annahme, dass sich in der mittleren Phase der böhmischen Stichbandkeramik (StK III) ein Morgenrot der neuen Periode derzeit zeigt, während der es zu den ersten Kontakten mit der LgK gekommen ist, ohne irgendwelche deutliche Spuren auf der heimischen Produktion hinterzulassen. Wir können sie vorläufig als die Phase StK III/IV bezeichnen. Auf Tab. 5 betonen wir die Korrelation des neu formulierten frühen Lengyel-Horizontes Svodín – Friebritz – Zengővárkony mit der Phase StK IVa1 der jüngeren Stufe der böhmischen Stichbandkeramik. Die Korrelation der Phasen StK IVb-V mit jüngeren Phasen der Lengyel-Kultur bleibt vorerst unverändert und korrespondiert mit der Konzeption der in der Tabelle zitierten Arbeiten (Doneus 2001, Abb. 110; Čížmář et al. 2004, Tab. 1; Pavúk 2007, Abb. 8; Stadler – Ruttkey 2007, Tab. 7; Podborský 2010, Tab. 2; Kalábková 2010, Tab. 1; Trnka 2012, Abb. 4).

Zur Frage der **absoluten Datierung**. Der ganze Prozess der Entstehung, Entwicklung und des Ausklangs sowohl der Kultur mit Stichbandkeramik, als auch der Lengyel-Kultur fällt in den Rahmen des 5. Jahrtausends v. Chr. Die älteste Übergangsphase von der Linearbandkeramik zur Stichbandkeramik ist an den Anfang dieser Periode datiert, zum J. ±5000 BC, die formative Phase der LgK frühestens zum J. 4850 BC und zu derselben Zeit wird auch die Entstehung der jüngeren Stufe der StK IV angenommen. Die Spätphase der Stichbandkeramik StK V wird auf unserem Gebiet irgendwann im 44.–43. Jahrhundert v. Chr. durch die späte Lengyel-Gruppe Horní Cetno abgelöst, die der Phase LgK IIB-III entspricht (Stadler – Ruttkey 2007, Tab. 7; Řídký et al. 2012, 684; Eibl et al. 2010, 196; Diaconescu 2014; Link 2014, 189).

Abb. 1. Horní Počaply. Plan der Gemeinde mit Bezeichnung der Grabungsfläche im J. 2010 und die Lage der Gemeinde auf der Karte der Tschechischen Republik

Abb. 2. Gesamtplan der südöstlichen Hälfte der Ausgrabungen aus dem Jahre 2010.

Abb. 3. Objekt 46: Grundriss und Profil des Segmentes 96.

Objekt 63: Grundriss und Profil der Segmente 63 und 64

Abb. 4. Objekt 46: StK 1–3; Objekt 53: StK 1–5, LnK 6–7; Objekt 63: StK 1–3, LnK 4–10

Abb. 5. Objekte 54, 55 und 72. Grundriss und Profile

Abb. 6. Objekt 54: StK 1–8 becherartige Formen, 9–15 Schüsseln

Abb. 7. Objekt 54: StK 16–21 Schüsseln, 22–35 profilierte Wände, 36–42 Wände

Abb. 8. Objekt 54: StK 43–51 Wände, 52–59 Böden, 60–66 Knubben, 67–71 unverzierte Ränder

Abb. 9. Objekt 54: LgK 72–74 bemalte Keramik, 75–76 Tonanhänger, 77 Beinperlen

Abb. 10. Objekt 55: StK 1–5 Ränder, 6–7, 10 Wände, 8–9 Böden, 11–12 Knubben

Abb. 11. Objekt 72: StK 1–9, LnK 10; Objekt 77: StK 1–5; Objekt 78: StK 1–3

Abb. 12. Fundstellen mit Stichbandkeramik im Bezirk Mělník

Abb. 13. Objekt 54: 72–73 bemalte Lengyel-Keramik, 75 Tonanhänger in Form einer Hammeraxt, 77 Beinperlen

Abb. 14. Die Karte von Mitteleuropa mit Besiedlung der Lengyel-Kultur, ergänzt um die Besiedlung mit jüngerer Stichbandkeramik: 3 StK IV.

Abb. 15. Analogien zu dem Keramikbefund aus Horní Počaply. 1, 2 Svodín (Slowakei): 1 Grab 105, 2 Grab 122; 3, 4 Friebritz (Österreich): 3 Grab 133, 4 Grab 131; 5, 6 Zengővárkony (Ungarn): 5 Grab 239, 6 Grab 175. Alle ca. 1/3

Abb. 16. Buštěhrad, Bez. Kladno. Objekt VI/30: 1. Fragmente eines anthropomorphen Gefäßes; 2. Rekonstruktion eines anthropomorphen Gefäßes. — 3. Svodín (Bezirk Nové Zámky): anthropomorphes Gefäß „Adorantin“ aus Grab 134/80

Tab. 1. Objekte mit neolithischen Keramikfunden und die Anzahl von keramischen Einheiten und Fragmenten

Tab. 2. Material und Formen der Stichbandkeramik. Kodierte Beschreibung einzelner Einheiten befindet sich im Fundbericht (Pecinovská 2010), die Kodes siehe Zápotocká 1998, Abb. 29–31

Tab. 3. Ornamentierung der Stichbandkeramik

Tab. 4. Ein Vergleich der chronologisch signifikanten Merkmale der Keramik aus Objekt 54 in Horní Počaply mit den durch die Kreisgrabenanlage Bylany 4 gestörten Objekten (1784 und 1884), den Körpergräbern aus Miskovice und den Kreisgrabenanlagen von Vchynice und Horoměřice

Tab. 5. Relativ-chronologische Beziehungen zwischen Böhmen, Mähren, Österreich und der Slowakei zur Zeit der Kulturen mit Stichband- und Lengyel-Keramik mit Betonung des Anfangshorizontes Svodín–Friebritz–Zengővárkony

Deutsch von Jana Kličová

MARIE ZÁPOTOCKÁ, MONIKA PECINOVSKÁ
ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AVČR, PRAHA, v. v. i., LETENSKÁ 4, 118 00 PRAHA 1
zapotocka@arup.cas.cz, pecinovska@arup.cas.cz

MICHAELA VAŠÍNOVÁ
ÚSTAV PRO ARCHEOLOGII FF UK, CELETNÁ 20, 110 00 PRAHA 1
michaela.vasinova@seznam.cz